

RAPORTI I VLERËSIMIT TË KORRUPSIONIT SHQIPËRI

Falenderime

Ky raport është përgatitur nga ACER nën drejtimin e Qendrës për Studimin e Demokracisë (CSD, Sofje - Bullgari) në kuadër të rrjetit të SELDI-t.

Koordinimi i kërkimit dhe përgatitja e raportit:

Zef Preci (ACER)
Brunilda Kosta (ACER)
Eugena Topi (ACER)
Lorena Zajmi (ACER)

Sondazhi:

Fatmir Memaj (Albanian Socio-Economic Think Tank, ASET)
Dhimitër Tole (Fakulteti i Ekonomisë, Universiteti i Tiranës)

Falenderime të singërta shkojnë për stafin e angazhuar me dedikim dhe profesionalizëm në realizimin e punës në terren për studimin.

Partner i Projektit në Shqipëri:

House of Europe, Tirana (Albania)

Partnerë të Asociuar në Shqipëri:

Instituti Shqiptar i Medias, Shqipëri
Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, Shqipëri

Falënderojmë Z. Ruslan Stefanov (CSD) dhe Zj. Daniela Mineva (CSD) për kontributin e tyre gjatë realizimit të këtij raporti. Sondazhi, mbi të cilin është bazuar ky raport, ka ndjekur metodologjinë e *Sistemit të Monitorimit të Korrupsionit*.

Z. Alexander Gerganov (Vitosha Research) ka dhënë udhëzimet metodologjike për kryerjen e sondazhit dhe për dhënien e rezultateve.

Ky dokument është prodhuar me ndihmën financiare të Bashkimit Evropian. Përmbajtja e këtij dokumenti është përgjegjësi e iniciativës së SELDI-it dhe në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohen si pikëpamje të Bashkimit Evropian.

Titulli i Projektit: Shoqëria Civile për Mirëqeverisje dhe Anti-Korrupsion në Evropën Juglindore
Akronimi i Projektit: SELDI (Lidershipi i Evropës Juglindore për Zhvillim dhe Integritet)

Skema e Financimit: Programet e Partneritetit të Komisionit Evropian për Organizatat e Shoqërisë Civile

Koordinatorë të Projektit: Qendra për Studimin e Demokracisë (CSD), Bullgari

Partnerë të Projektit:

Qendra për Studimin e Demokracisë (CSD), Bullgari (Sekretariati i SELDI-t)
Qendra Shqiptare për Kërkime Ekonomike (ACER), Shqipëri
House of Europe (HoE), Shqipëri
Qendra për Raportim Investigativ (CIN), Bosnje-Hercegovinë
Partneriteti për Zhvillimin Social (PSD), Kroaci
INSTITUTI RIINVEST, Kosovë
“Syri i Vizionit”, Kosovë
Qendra Maqedonase për Bashkëpunim Ndërkombëtar (MCIC), Republika e Maqedonisë
Instituti për Demokraci ‘Societas Civilis’ Shkup (IDSCS), Republika e Maqedonisë
Instituti i Ohrit për Strategji Ekonomike dhe Çështje Ndërkombëtare, Republika e Maqedonisë
Qendra për Tranzicion Demokratik, Mali i Zi
Instituti Alternativa (IA), Mali i Zi
Shoqëria Akademike Rumune (SAR), Ruman
Qendra për Studime Liberal-Demokratike (CLDS), Serbi
Forum i Veprim Qytetar FORCA Pozega, Serbi
Fondacioni Turk për Studime Ekonomike dhe Sociale (TESEV), Turqi
Fondacioni Turk për Politika Kërkimore Ekonomike (TEPAV), Turqi

Partnerë të Asociuar:

Instituti Shqiptar i Medias, Shqipëri
Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, Shqipëri
Qendra për Zhvillimin e Shoqërisë Civile në BiH, Bosnje-Hercegovinë
Sekretariati Rajonal i Iniciativës Anti-korrupsion (RAI), Evropa Juglindore
Instituti për Financat Publike, Kroaci
Lëvizja FOL, Kosovë
Organizata për Demokraci, Antikorrupsion dhe Dinjitet - ÇOHU!, Kosovë
Qendra për Analizën dhe Parandalimin e Korrupsionit (CAPC), Moldavi
Rrjeti për Afirmimin e sektorit të OSHC-ve – MANS, Mali i Zi
Qendra për Politika të Sigurisë Beograd, Serbi
Qendra Edukuese – Krusevac, Serbi
Proaktiv, Serbi

Viti i botimit: 2016

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Lidershipi i Evropës Juglindore për Zhvillim dhe Integritet, një koalicion i rreth 29 OSHC-ve me mendime dhe bindje të përbashkëta, kreu në vitin 2016 raundin e katërt të **Sistemit të Monitorimit të Korrupsionit** në Evropën Juglindore dhe në Shqipëri. Partneri lokal i SELDI-së, Qendra Shqiptare për Kërkime Ekonomike (ACER) ndërmori në fillim të këtij viti një sondazh kombëtar me 1000 të anketuar në të gjithë Shqipërinë, ku **u gjurmuan përvojat e qytetarëve me presionin e korrupsionit dhe përfshirjen në të** (viktimizimit), si dhe perceptimet e tyre mbi nivelin e përpjekjeve për korrupsion dhe anti-korrupsion. Ky studim, duke u bazuar në të njëjtën metodologji, është zhvilluar në vitin 2001, 2002, dhe 2014, duke ofruar një prirje të veçantë të të dhënave.

Rezultatet e Sistemi të Monitorimit të Korrupsionit në Shqipëri, 2016 tregojnë se **1 në 2** qytetarë shqiptarë në moshë madhore pranon se në mënyrë te drejtpërdrejtë ose të tërthortë i është kërkuar ryshfet nga zyrtarët publikë (49.6 %). Kjo tregon përkatësisht një **përkeqësim me rreth 5%** në krahasim me studimin e 2014-ës. Kjo shifër paraqet një shtim të presionit korruptiv nga ana e zyrtarëve publikë ndaj qytetarëve. Si rrjedhojë, përfshirja e qytetarëve në korrupsion është rritur gjithashtu në mënyrë marxhinale. Ka **një rritje të lehtë prej afërsisht 1 % të të anketuarve që pranojnë se u kanë dhënë ryshfet zyrtarëve publikë**, krahasuar me dy vite më parë. Një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve (38.2 %) deklarojnë se janë përfshirë në ryshfet nën presionin e zyrtarëve publikë. Vetëm **1.6 % janë bërë pjesë e një transaksioni korruptiv, pa qenë nën presion prej tyre**. Dhënia e ryshfetit duke qenë nën presion, ka pësuar një rritje të lehtë krahasuar me vitin 2014. Këto të dhëna tregojnë se **masat anti-korrupsion të ndërmarra nga qeveria, shoqëria civile dhe bashkësia ndërkombëtare nuk kanë krijuar ende rrënjë të forta, gjë që bën të domosdoshme shtimin e përpjekjeve në këtë drejtim**. Të dhënat mund të reflektojnë edhe faktorë të përkohshëm, por tregojnë ende një mungesë të ndryshimeve thelbësore, të cilat priten nga të dyja palët: shoqëria shqiptare dhe partnerët evropianë.

Nivelet e larta të ndjeshmërisë dhe të pranueshmërisë së korrupsionit në shoqërinë shqiptare çënojnë në vijimësi përpjekjet për të luftuar ndikimin e tij negativ. Si shembull, të pyetur nëse do të ishin në pozicionin e zyrtarit publik, **2/3 e të anketuarve (66 %) janë shprehur se do të pranonin ryshfet** (nëse do të kishin një problem madhor). Ky rezultat është në të njëjtën linjë me rezultatet e indeksit të përfshirjes në praktikë korruptive pa presion. Në vitin 2016, **qytetarët që janë pak a shumë të ndjeshëm, përfaqësojnë shumicën dërrmuese të popullsisë mbi 18 vjeç (91%)**. Nga viti 2001 deri në vitin 2016, pjesa e të anketuarve që janë plotësisht të pandjeshëm ndaj korrupsionit (që do të thotë nuk do të përfshiheshin kurrë në praktika korruptive) është rritur më 3 %.

Sipas rezultateve të anketimit, në vitin 2016 **grupet që perceptohen si më të korruptuarit janë gjyqtarët, doganierët, prokurorët, zyrtarët e administratës në sistemin e drejtësisë, partitë politike dhe liderët politikë**. Rezultatet tregojnë që gjatë dy viteve të fundit, **nuk është shënuar asnjë përmirësim në besimin e qytetarëve në këto grupe**. Sipas perceptimit të publikut, **niveli i përfshirjes së tyre në praktika korruptive mbetet në nivele shumë të larta**. Vlerësimi më i lartë

negativ për gjyqtarët mbetet një pasqyrim i realitetit. Sistemi gjyqësor në Shqipëri vuan nga një sërë problemesh duke nisur me mënyrën e organizimit, statusin e funksionarëve të drejtësisë, administrimin dhe me mungesën e standardeve evropiane në funksionim. Grupet e perceptuara si më pak të korruptuara janë mësuesit, gazetarët, anëtarët e këshillave të qyteteve, si dhe trupa pedagogjike e fakulteteve dhe universiteteve. Kjo krijon një dëshmi se ku mund të kërkohen shembuj të integritetit personal për të përmirësuar pozitën e sistemeve të tjera.

3/4 e të anketuarve (76 %) mendojnë se “Korrupsioni nuk mund të reduktohet ndjeshëm”, ndërkohë që pak më shumë se 1/5 e tyre (22 %) mendojnë se “Korrupsioni mund të reduktohet ndjeshëm ose të çrrënjohet”. Mosbesimi në rritje i qytetarëve në kapacitetet dhe efektivitetin e shoqërisë shqiptare për t'u përballur me problemin e korrupsionit, duket se tregon një lodhje të rrezikshme nga përpjekjet e institucioneve shtetërore për të luftuar korrupsionin. Për më tepër, numri i të anketuarve që mendojnë se korrupsioni mund të reduktohet në mënyrë drastike është zvogëluar në krahasim me gjetjet në vitet 2001, 2002, dhe 2014. Ky vlerësim, ndërkohë që pasqyron përvojën e vendeve të tjera evropiane me nivele të larta të korrupsionit, tregon gjithashtu një zbehje të mbështetjes për aksionet e zakonshme politike dhe e bën antikorrupsionin në mënyrë të rrezikshme të papëlqyeshëm politikisht. Kjo nënkupton një angazhim më të madh të fokusuar në **qëndrueshmërinë afatgjatë të shoqërinë civile dhe mas-medias**, si dhe shtimin e përpjekjeve për menaxhimin e përshtatshëm të pritshmërive të publikut shqiptar në lidhje me korrupsionin, pa zvogëluar presionin për veprim nga ana e politikanëve.

Gjendja aktuale e vendit kërkon një zhvillime të mëtejshme dhe rekomandime në fushën e anti-korrupsionit dhe mirëqeverisjes. Së bashku me masat që lidhen me reformën e gjyqësorit do të duhet të zbatohet disa rekomandime bazuar në disa shtylla kryesore të sjelljeve progresive të tilla si **transparenca, llogaridhënia** etj. Nga ana tjetër, roli i shoqërisë civile mbetet i rëndësishëm në procesin e reformimit dhe në luftën kundër korrupsionit, duke qënë se asnjë strukturë apo sektor tjetër nuk mund të zëvendësojë apo të japë të njëjtat rezultate në zhvillimin e një vendi.

Disa nga rekomandimet kryesore të lidhura me **masat dhe politikat institucionale anti-korrupsion** janë:

- Të zhvillohet një **qasje proaktive** ndaj praktikave të përmirësuar në luftën kundër korrupsionit nëpërmjet **zbatimit në kohë** të masave të veçanta rregullatore dhe institucionale anti-korrupsion
- Forcimi i **llogaridhënies institucionale** përmes **sistemeve të brendshme dhe të jashtme të monitorimit** dhe zbatimit të **parimeve të mirë qeverisjes mbi transparencën**
 - . Zbatimi i monitorimit publik në kuadër të anti-korrupsionit (sidomos në sektorë apo segmente të ekonomisë me risk të lartë)
 - . Zbatimi i parimeve të mirë qeverisjes mbi transparencën për të siguruar llogaridhënie të barabartë për publikun

-
- Të zhvillohet një **bashkëpunim gjithëpërfshirës** midis strukturave të ndryshme institucionale në vetvete dhe ndërmjet strukturave qeveritare dhe joqeveritare dhe për të siguruar hapësira për zërin e "sektorit të tretë".

Roli i **shoqërisë civile** në **luftën kundër korrupsionit** mbetet i rëndësishëm të paktën në tre drejtime kryesore.

- Rritja e ndërgjegjësimit publik kundër korrupsionit.
- Monitorimi i vendimeve dhe veprimeve të qeverisë që kanë rrezik korrupsioni Potencial.
- Ekspozimi i rasteve të korrupsionit dhe linçimi i kritikës publike ndaj zyrtarëve dhe institucioneve të korruptuara.

Lista e Shkurtimeve

ACER	Qendra Shqiptare për Kërkime Ekonomike
BE	Bashkimi Evropian
BIRN	Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Investigative
CAR	Raporti i Vlerësimit të Korrupsionit
GRECO	Grupi i Shteteve kundër Korrupsionit
IHD	Investimet e Huaja Direkte
ILDKPKI	Inspektorati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesave
KLSH	Kontrolli i Lartë i Shtetit
MSA	Marrëveshja e Stabilizim Asociimit
OECD	Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim
OKB	Organizata e Kombeve të Bashkuara
OSHC	Organizata të Shoqërisë Civile
QSH	Qeveria e Shqipërisë
SELDI	Lidershipi i Evropës Juglindore për Zhvillim dhe Integritet
SIGMA	Udhëzime për Menaxhim të Integruar dhe të Qëndrueshëm
SMK	Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit

TABELA E PËRMBAJTJES:

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE	3
HYRJE	8
METODOLOGJIA.....	10
A. NIVELET E KORRUPSIONIT NË SHQIPËRI	13
2. Dënimet në Lidhje me Korrupsionin	13
3. Rezultatet e Sistemit të Monitorimit të Korrupsionit të SELDI-t- 2016	14
3.1. Eksperienca me Korrupsionin.....	14
3.2. Qëndrimet ndaj Korrupsionit	16
3.3. Perceptimet mbi Korrupsionin	18
B. ZHVILLIMET E MIRËQEVERISJES DHE ANTI-KORRUPSIONIT NË SHQIPËRI	23
1. Kuadri Rregullator dhe Politikat Anti-Korrupsion.....	23
1.1. Praktikat Institucionale dhe Zbatim i Ligjit	23
1.2. Politikat Anti-Korrupsion në sistemin e Drejtësisë.....	24
1.3. Korrupsioni dhe Ekonomia.....	25
1.4. Roli i shoqërisë civile në reduktimin e fenomenit korrupsionit.....	27
1.5. Bashkëpunimi Ndërkombëtar në kuadër të luftës kundër korrupsionit.....	28
2. Monitorimi i rekomandimeve të mëparshme të CAR në kuadër të luftës kundër korrupsionit.....	29
C. REKOMANDIME POLITIKE	33
1. Masat dhe Politikat Institucionale kundër Korrupsionit	33
2. Shoqëria Civile dhe Antikorrupsioni.....	36
ANEKSE	39
Aneks 1. Indikatorë të Ecurisë së Politikave Anti-korrupsion.....	39
Aneks 2. Tabela e Studimeve në Fushën e Antikorrupsionit.....	40

HYRJE

Fenomeni i korrupsionit në Shqipëri, ka qënë dhe mbetet ndër shqetësimet kryesore të shoqërisë shqiptare që prej fillimeve të ndryshimeve sistematike (1991), ndonëse fenomeni ka qënë bashkë-shoqërues i funksionimit të shoqërisë shqiptare që në periudhën e sundimit Turk në Ballkan.

Matje dhe vlerësime të kryera nga organizata dhe institucione vendase dhe të huaja rreth perceptimit të qytetarëve e bizneseve mbi këtë fenomen dëshmojnë në vijimësi për shkallën e gjerë të përhapjes së tij në shoqërinë shqiptare në tërësi si në sektorin publik ashtu edhe në atë privat, veçanërisht në administratën shtetërore. Vlen të theksohet se perceptimi i gjerë publik rreth nivelit të lartë të korrupsionit në vend lidhet edhe me ndarjen e paqartë të pushteteve; paaftësinë, mungesën e ekspertizës dhe politizimin e dukshëm të pushtetit gjyqësor (instalimi i kulturës së pandëshkueshmërisë); mungesën e pjesëmarrjes reale të qytetarëve në vendim-marrje; luftën e paprincipitë politike të bazuar kryesisht në rrënimin e imazhit publik të kundërshtarit politik dhe në dështimin e reformave të premtuara nga qeveria e radhës; shkallën e lartë të kontrollit politik dhe ekonomik mbi mas-median, paqëndrueshmërinë politike dhe institucionale të shfaqur në formën e krizës së përgjithshme gjatë kësaj periudhe (1997), etj.

Si përkufizim, korrupsioni administrativ përfshin marrjen e përfitimeve (para, dhurata, favore, etj.) nga qytetarët, në këmbim të marrjes së shërbimeve nga ana e zyrtarëve publik. Në të njëjtën kohë nëse analizohen vetë fjalët e përfshira në këtë fenomen, shihet se tashmë u është dhënë një konotacion negativ: p.sh. favor (m, libr) sipas fjalorit të gjuhës shqipe shihet edhe si ndihmë apo përkrahje që i jepet dikujt pa të drejtë, favorizoj (kal, libr) shihet edhe si përkrahje apo mbrojtje ndaj dikujt duke i mbajtur anën.¹

Gjatë dy-tre viteve të fundit në kuadër të luftës kundër korrupsionit, qeveria shqiptare ka ndërmarrë një sërë masash, duke marrë parasysh nivelet e ndryshme të objektivave të synuara, por edhe output-e përfundimtare p.sh. fushata të targetuara për publikun kundër korrupsionit², përgatitja e Strategjisë Ndërsektoriale Kundër Korrupsionit 2015-2020³ ose Plani i Veprimit përkatës 2015-2017.⁴ Megjithatë duhen bërë ende shumë përpjekje në këtë drejtim, duke theksuar rritjen e pavarësisë së institucioneve të përfshira në luftën kundër

¹ Fjalori i Gjuhës Shqipe

² Ministri i Shtetit Për Çështjet Vendore:

<http://www.ceshtjetvendore.gov.al/al/newsroom/lajme/fushata-anti-korrupsion-sms-citizen-nder-te-perzgjedhurat-e-bankes-boterore&page=1>

³ Për më tepër ju lutem referojuni faqes zyrtare të Ministrit të Shtetit për Çështjet Vendore: http://www.ceshtjetvendore.gov.al/files/pages_files/Inter-sectoral_Strategy_against_Corruption_2015-2020.pdf

³ Për më tepër ju lutem referojuni faqes zyrtare të Ministrit të Shtetit për Çështjet Vendore: http://www.ceshtjetvendore.gov.al/files/pages_files/15-05-04-05-52-24Action_Plan_of_the_Inter-sectoral_Strategy_against_Corruption_2015-2017.pdf

⁴ Ibid.

korupsionit”.⁵ Raporti i fundit i Departamentit Amerikan të Shtetit (2016) thekson se problemet më të mëdha në Shqipëri mbeten korupsioni i përhapur në të gjitha degët e qeverisë, por veçanërisht në sistemin e drejtësisë. Një përfundim i tillë mbështetet edhe nga studimi i SELDI-t i realizuar nga Qendra Shqiptare për Kërkime Ekonomike (ACER)⁶ gjatë dy muajve të parë të vitit 2016 mbi bazën e anketimit ballë për ballë të më shumë se 1.000 qytetarëve në moshë madhore në të gjithë vendin. Sipas studimit, gjyqtarët, doganierët, prokurorët, zyrtarët e administratës në sistemin e drejtësisë, partitë politike dhe liderët e koalicionit perceptohen nga qytetarët si grupet më të korruptuara për vitin 2015.

Studimi i 2016 ecën në një linjë me atë të realizuar në vitin 2014, duke sjellë për publikun dhe politikë-bërësit nivelet aktuale të indikatorëve të korupsionit të bazuar në eksperiencë dhe në qëndrim dhe perceptimet ndaj korupsionit. Në kapitujt e mëposhtëm të këtij raporti, do të prezantohen Indekset e Sistemit të Monitorimit të Korupsionit të SELDI-t për vitin 2016, ku paraqitet gjithashtu një krahasim me tre matjet e mëparshme të perceptimit publik të korupsionit dhe viktimizimit të realizuar nga ACER (2001, 2002, 2014).

Më tej në raport analizohen një sërë çështjesh me interes për temën, të cilat janë parë me prioritet edhe në trajtimet e mëparshme të Vlerësimit të Korupsionit në Shqipëri si drejtime për politikën që mund të reduktojnë korupsionin në shoqëri. Në përmbyllje paraqiten një sërë rekomandimesh që vijnë nga analiza dhe konsultime të shumta me grupet e interesit si shoqëria civile, institucionet e pavarura publike, institucionet qeveritare etj.⁷ Në përmbyllje të raportit prezantohen gjithashtu dy pasqyra krahasuese: i) indikatorët e përcaktuar në kuadër të Planit të Veprimit të Strategjisë Ndërsektoriale Kundër Korupsionit 2015-2020 me vlerësimet aktuale në raport me ato të synuara për vitet përkatëse të marra në konsideratë; ii) rezultatet e studimeve të kryera nga agjenci të ndryshme të specializuara dhe organizata të shoqërisë civile vendase dhe të huaja rreth perceptimit të korupsionit në radhët e zyrtarëve publikë, në komunitetin e biznesit, etj.

⁵ Komisioni Evropian. (2015) *Progres raporti*. Aksesuar nga:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_albania.pdf

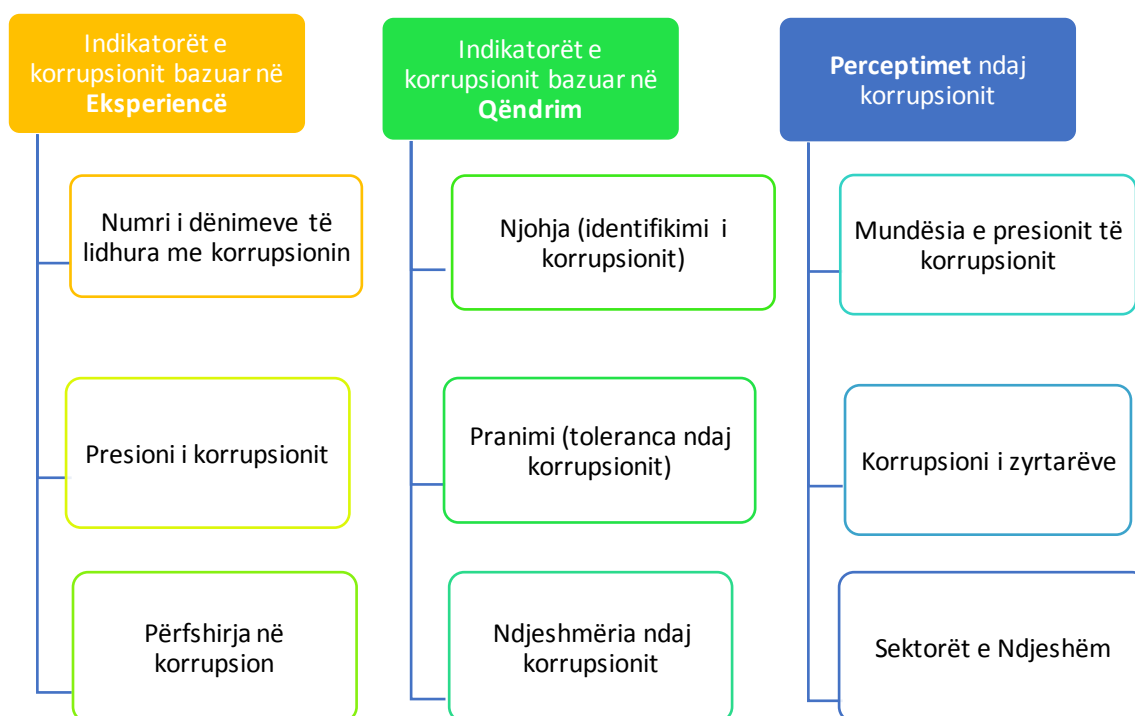
⁶ Partner i rrjetit SELDI

⁷ Konferenca ‘Mirëqeverisjes dhe Antikorupsioni në Shqipëri dhe Evropën Juglindore në një Mjedis të Pasigurt Evropian: Rezultatet e Sistemit të Monitorimit të Korupsionit dhe Sfidat e Ardhme’, datë 12 Maj 2016, Tiranë, Shqipëri

METODOLOGJIA

Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (SMK) është zhvilluar nga Qendra për Studimin e Demokracisë (Bullgari) dhe është aplikuar për 15 vite me radhë në rajon. SMK është njohur nga OKB si sistemi më i mirë për monitorimin e korrupsionit. Ai inkorporon një sistem të studimeve empirike dhe raporteve analitike, duke dhënë kështu rezultate mbi frekuencat dhe dinamikat e praktikave korruptive që ndikojnë tek qytetarët. SMK jep nivelet aktuale dhe trendet e korrupsionit, si dhe qëndrimet e qytetarëve, vlerësimet dhe pritshmëritë e tyre në lidhje me korrupsionin. Produkti kryesor i SMK janë *Indekset e Korrupsionit*, që janë të bazuara në anketime të popullsisë në përgjithësi dhe të bizneseve, duke përmbledhur aspektet më të rëndësishme të modeleve të shfaqjes së korrupsionit. Indikatorët kryesorë të SMK e përshkruajnë fenomenin e korrupsionit, duke përdorur tre grupe nën-konceptesh: eksperiencia, qëndrimet dhe perceptimet. Nga përkufizimi, korrupsioni administrativ përfshin përvetësimin e sendeve (të holla, dhurata, favorizim, etj.) nga qytetarët në këmbim të shërbimeve të ofruara nga zyrtarët publikë. Për gjenerimin e këtyre indikatorëve, në fillim të këtij viti u realizua një anketim me 1.000 respondentë, në të gjithë Shqipërinë në nivel kombëtar.⁸ Ky anketim, duke ndjekur të njëjtën metodologji vrojtimi dhe analize, është realizuar në vitet 2001, 2002 dhe 2014. Indikatorët e SMK, japin mundësinë e krahasueshmërisë midis periudhave të ndryshme kohore, duke sjellë rezultate interesante për kushtet aktuale, ecurinë e zhvillimeve të lidhura me korrupsionin dhe antikorrupsionin në vend, suksesin ose dështimin e politikave anti-korrupsion etj.

Grafiku 1: Indikatorët e vlerësimit të korrupsionit nga Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit

⁸ Për grumbullimin e informacionit në terren, ACER kontrakttoi Forumin Shqiptar Social Ekonomik (ASET) www.aset.org.al

Secili prej indikatorëve kryesorë të SKM, ndahet në disa nën-indikatorë, të shpjeguar si më poshtë.

Aspektet e eksperiencës të korrupsionit administrativ, zbërthehen në dy indikatorë:

- a) ***Presioni i korrupsionit***, i cili paraqet rastet kur një zyrtar publik i ka kërkuar ryshfet qytetarëve: në mënyrë direkte duke i kërkuar atyre që të bëjnë një pagesë informale ose në mënyrë indirekte, duke u lënë atyre të nënkuptohet së nëse bëjnë një pagesë informale, kërkesa/problemi i tyre do të zgjidhet.
- b) ***Përfshirja në korrupsion***, e cila vlerëson rastet kur qytetarët u bëjnë pagesa informale zyrtarëve publikë. Ky indikator përmbledh raportimet e qytetarëve dhe i ndan ato në dy kategori: qytetarët që kanë pasur eksperiencë (ata kanë bërë një pagesë informale të paktën një herë gjatë vitit të fundit) dhe qytetarët që nuk kanë pasur eksperiencë (që nuk kanë bërë pagesa informale).

Aspektet e qëndrimit ndaj korrupsionit, zbërthehen në tre indikatorë:

- a) ***Njohja (identifikimi) e korrupsionit***, i cili mat nivelin e njohjes së qytetarëve mbi modelet e sjelljes korruptive. Ky indikator përcakton tre nivele të njohjes: të lartë (qytetarët që identifikojnë pjesën më të madhe të modeleve të sjelljes korruptive si korrupsion), të moderuar (shumë praktika të korrupsionit identifikohen por një pjesë e këtyre praktikave konsiderohen si “sjellje normale”) dhe të ulët (një pjesë shumë e vogël e modeleve të korrupsionit konsiderohen si korrupsion).
- b) ***Pranueshmëria (toleranca) e sjelljeve korruptive***, e cila përcakton vlerësimin e qytetarëve mbi pranueshmërinë e marrjes së dhuratave, parave, favoreve të ndryshme nga ana e zyrtarëve publik, në këmbim të zgjidhjes së një problemi personal. Pra, kjo mat nivelin e tolerancës së qytetarëve ndaj praktikave korruptive.
- c) ***Ndjeshmëria (ndikueshmëria) ndaj korrupsionit***, e cila tregon tendencën e të anketuarve për të reaguar në dy situata hipotetike - njëra situatë parashikon që ata janë në vend të një zyrtari publik ku ata pranojnë ose refuzojnë një ryshfet që u është ofruar dhe situata tjetër në të cilën ata duhet t'i jepnin ryshfet një zyrtari publik (u është kërkuar në mënyrë specifike) për të zgjidhur një problem madhor. Refuzimi i ryshfetit në të dyja situatat, do të thotë që ata nuk janë aspak të ndjeshëm ndaj korrupsionit, pranimi/dhënia e një ryshfeti në të dyja situatat do të thotë që janë të ndjeshëm ndërsa dhënia/marrja e një ryshfeti në një nga situatat por jo në situatën tjetër, do të thotë që ata paraqiten me një sjellje mikse.

Aspektet e perceptimit ndaj korrupsionit, zbërthehen në tre indikatorë:

- a) **Mundësia e presionit të korrupsionit**, i cili mat pritshmëritë e qytetarëve për mundësinë për t'u përballur me presion të korrupsionit, në bashkëveprim me zyrtarët publikë. Ky indikator vlerëson mjedisin e përgjithshëm korruptues.
- b) **Realizueshmëria e politikave kundër-korrupsionit**, është një indikator i cili vlerëson "mendimet e qytetarëve" në lidhje me reagimet politike (masat politike qeveritare) ndaj korrupsionit. Pra, ky indikator vlerëson suportin potencial publik për politikat anti-korrupsion.
- c) **Korruptimi i zyrtarëve publike** tregon perceptimet e qytetarëve mbi nivelin e korrupsionit të grupeve të ndryshme të zyrtarëve publike. Pra, ai vlerëson sjelljes politike të qytetarëve ndaj zyrtarëve publik. Ky indikator ndihmon në renditjen e sektorëve më të prekur nga korrupsioni.

Përveç metodologjisë dhe indikatorëve të përshkruar më lart, informacione në lidhje me nivelet e përhapjes së korrupsionit mund të merren edhe nga burime zyrtare në institucione të ndryshme si INSTAT, Ministria e Drejtësisë, Prokuroria, etj.

Grafiku 2: Bashkëveprimi midis indikatorëve të korrupsionit

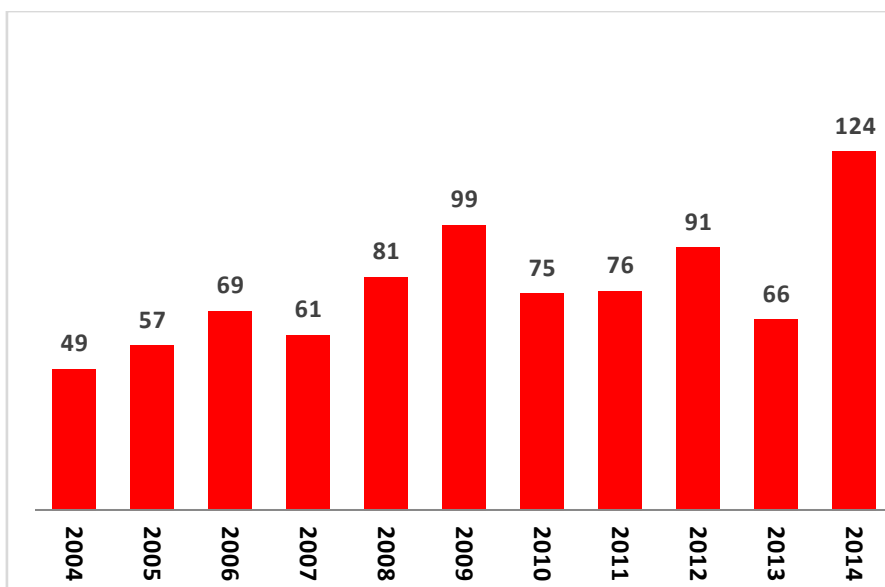

A. NIVELET E KORRUPSIONIT NË SHQIPËRI

2. Dënimet në Lidhje me Korrupsionin

Bazuar në raportet vjetore të Ministrisë së Drejtësisë (2004-2014)⁹, numri i njerëzve të dënuar për shpërdorim të detyrës në administratë, ka pasur një prirje jo të qëndrueshme. Të dhënat e deklaruar tregojnë se viti 2014 shënon edhe numrin më të lartë të të dënuarve, me 124 persona, pothuajse dyfishi i të dënuarve në krahasim me vitin 2013. Këto të dhëna mund të interpretohen si një rritje e numrit të personave, që janë përfshirë në shpërdorim detyre për të marrë përfitime personale, por mund të shihen edhe si një mobilizim më i madh i institucioneve shtetërore kundrejt këtij problemi.

Grafiku 3: Numri i personave të dënuar për shpërdorim detyre (2004-2014)

Burimi: Ministria e Drejtësisë (2014)

Kjo mund të lidhet në mënyrë të drejtpërdrejtë edhe me aksionet e ndërmarra nga qeveria në gjurmimin e korrupsionit në strukturat publike (në vitet 2013-2014). Një faqe/website i ri kundër korrupsionit u lançua nga qeveria e re, ku qytetarët mund të denoncojnë eksperiencat e tyre me korrupsionin, dhe nga e cila botohen raporte jo periodike me të dhëna mbi rastet e denoncuar të korrupsionit, rastet në shqyrtim, raste ende të hapura ose tashmë të mbyllura. Megjithatë detaje të mëtejshme mbi rastet konkrete nuk bëhen publike.

Aktualisht nuk ka të dhëna zyrtare të botuara në lidhje me dënimet e personave të përfshirë në ryshfet për vitin 2015, gjë e cila nuk krijon mundësi për një analizë të mëtejshme të këtij viti.

⁹Raportet e Ministrisë së Drejtësisë, përpara periudhës së vitit 2004, është e pamundur të aksesohen. Raporti i fundit i publikuar është i vitit 2014. Për këtë arsye, të dhënat e deklaruar janë bazuar në raportet zyrtare të Ministrisë, që mund të aksesohen në këtë link: <http://www.drejtesia.gov.al/al/dokumente/statistika>

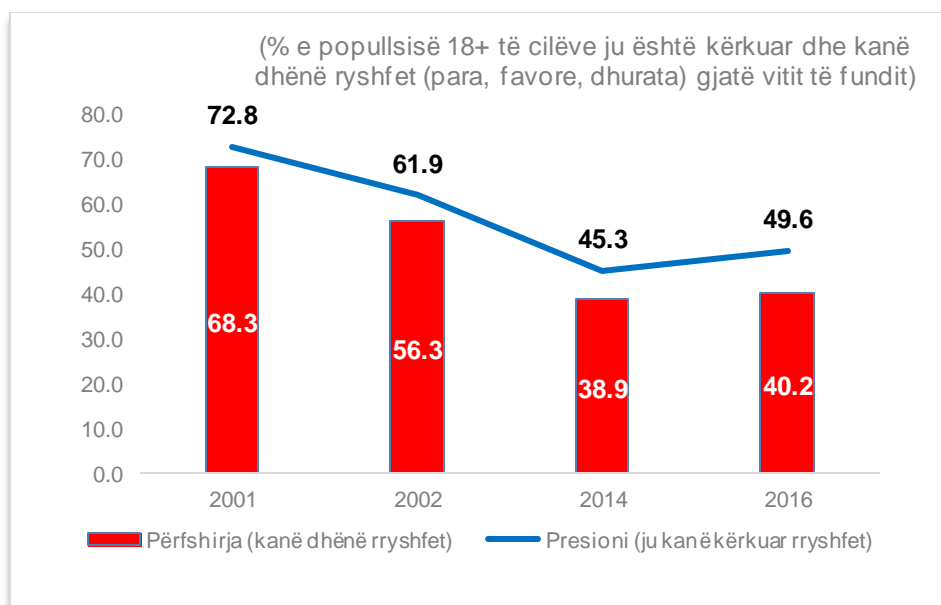
3. Rezultatet e Sistemit të Monitorimit të Korrupsionit të SELDI-t- 2016

3.1. Eksperienca me Korrupsionin

Të anketuarit janë pyetur në lidhje me eksperiencat që ato kanë pasur në lidhje me praktikat korruptive. Sipas rezultateve (Grafiku 4), rreth gjysma e të anketuarve (49.6 %) kanë pranuar se ju është kërkuar rryshfet në mënyrë direkte ose indirekte nga zyrtarët publik. Në tërësi rezultatet e vitit 2016 tregojnë një përmirësim në krahasim me vitin 2001 dhe 2002, ndërsa duket të ketë një përkeqësim të situatës me rreth 5 përqind, krahasuar me vitin 2014. Kjo do të thotë që ka pasur një rritje të presionit nga ana e zyrtarëve publik, ku nëpërmjet formave direkte dhe/ose indirekte, kanë "ushtuar presion" mbi qytetarët për të dhënë rryshfet. Të njëjtin trend, rezulton të ketë edhe përfshirja e qytetarëve në korrupsion, ku në vitin e fundit paraqitet një rritje e lehte prej afërsisht me 1 përqind e numrit të të anketuarve që pranojnë se u kanë dhënë rryshfet zyrtarëve publike, krahasuar me dy vite më parë.

Eksperienca e drejtpërdrejtë e qytetarëve në përfshirjen e tyre në praktika korruptive, ka pësuar një rënie të konsiderueshme (afërsisht 20 %), krahasuar me vitin 2001, duke treguar një progres të përgjithshëm dhe zhvillime pozitive në një periudhë 15 vjeçare. Megjithatë sipas rezultateve të anketimit të fundit (2016), kemi një përkeqësim të pranisë së korrupsionit në zhvillimet ditore të qytetarëve krahasuar me vitin 2014, në kuadër të rritjes së presionit për rryshfet dhe përfshirjes së qytetarëve në praktika korruptive (edhe pse më nivele të ulëta).

Grafiku 4: Presioni i korrupsionit dhe përfshirja në korrupsion

Burimi: SELDI Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

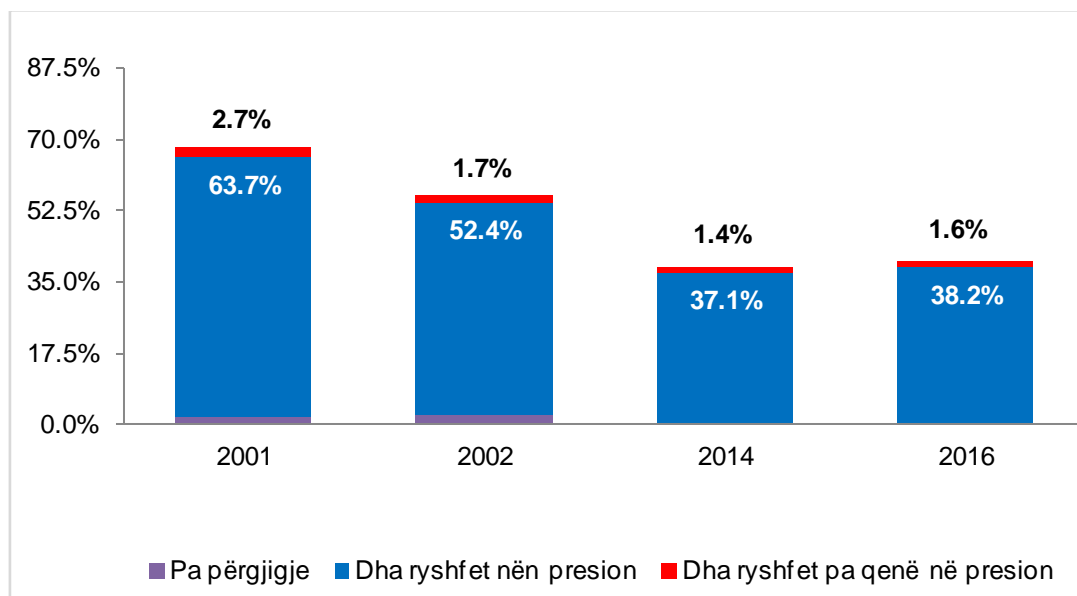
Megjithatë duhet shënuar se viti 2014, përbën edhe vitin e parë të plotë të mandatit qeverisës të kabinetit aktual (në Qershor 2013 u shënuar rotacioni politik i radhës), e cili u shoqërua me ndërmarrjen e një numri masash dhe iniciativash kundër korrupsionit, si dhe disa masash administrative në këtë drejtim. Fillimisht, kjo frymë qeverisëse dhe hartimi i një

strategjie qeveritare të rishikuar për një luftë efektive kundër korrupsionit rriti pritshmëritë e qytetarëve në lidhje me reduktimin e nivelit të korrupsionit në të gjitha nivelet e administratës publike.

Ndërkaq, pas dy vitesh mund të thuhet se modeli i qeverisjes (edhe pse shumë ekspertë argumentojnë se nuk ekziston një model specifik) tregoi se lufta kundër korrupsionit me diçka më tepër se një proces institucional i shoqëruar me rritjen e pjesëmarrjes qytetare dhe rritjen e llogaridhënies së të zgjedhurve në funksione të larta politike e publike. Për fat të keq premtimet kundër korrupsionit mbetën një retorikë politike boshe për nevoja të ditës pa u bërë të qëndrueshme dhe ndërhyrjet e kryera në kuadrin ligjor dhe institucional të funksionimit të qeverisë nuk prodhuan rezultatet e premtuara në uljen e korrupsionit në vend.

Prej nivelit të përfshirjes në korrupsion mund të deduktohet lehtësisht se faktorët, që detyrojnë qytetarët të përfshihen në praktika korruptive, lidhen me ndërveprimin e drejtpërdrejtë që ata kanë me zyrtarët publikë. Grafiku 5 tregon se pjesa më e madhe e të anketuarve (38.2 %) kanë dhënë ryshfet nën presionin e tyre. Për pasojë arsyet për angazhimin e qytetarëve në korrupsion nuk mund të gjenden fillimisht në vetë sjelljet e tyre, por mund të gjenden në kushtet e punës së zyrtarëve publikë dhe kuadrin strukturor dhe rregulator të vetë administratës.

Grafiku 5: Përfshirja në korrupsion me ose pa presionin e korrupsionit

Burimi: SELDI Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

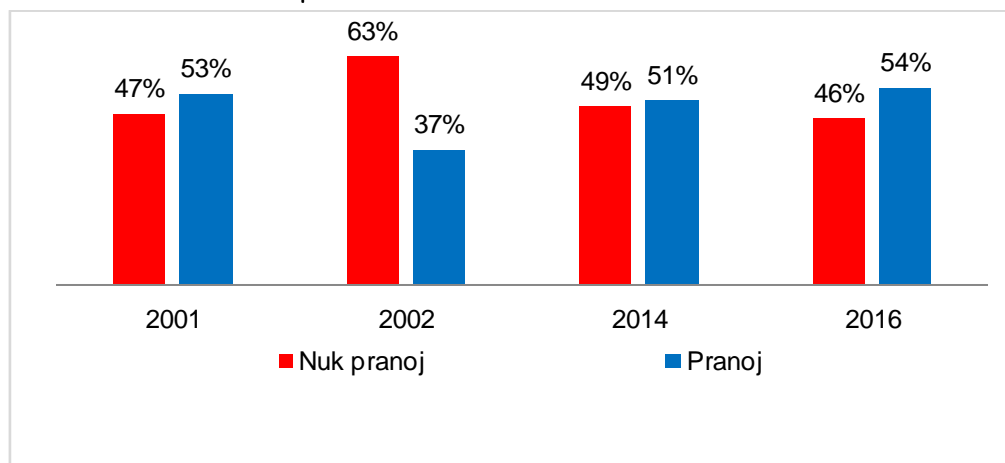
Në të njëjtën kohë vetëm 1.6 përqind janë bërë pjesë e një transaksioni korruptiv, pa qenë nën presion. Dhënia e ryshfetit duke qenë nën presion, ka pësuar një rritje të lehtë krahasuar me vitin 2014, duke treguar kështu një përkeqësim të situatës. Praktikisht, kjo do të thotë që pjesa më e madhe e transaksioneve korruptive ndodhin pas kërkesës së një zyrtari publik për pagesa informale apo për përfitime të tjera. Të dy indekset kanë pësuar një rritje krahasimisht me vitin 2014. Rezultatet tregojnë se qytetarët u japin ryshfet zyrtarëve publike, edhe kur

këto të fundit nuk ua kërkojnë një gjë të tillë. Kjo do të thotë se kemi një rritje të besimit nga ana e qytetarëve se ryshfeti pritët nga ana e zyrtarëve publikë, edhe kur kjo e fundit nuk kërkohet në mënyrë specifike nga ana e zyrtarëve publike.

3.2. Qëndrimet ndaj Korrupsionit

Në lidhje me qëndrimin që mbajnë shqiptarët ndaj korrupsionit, rezultatet e anketimit tregojnë se **një në dy shqiptarë**, janë tolerantë ndaj sjelljes së korrupsionit (Grafiku 6). Ky nivel mbetet pothuajse i njëjtë krahasuar me vitin 2014, me diferencë në rritje prej 3 përqind, që nënkupton një situatë më të përkeqësuar. Ndryshe nga ky rezultat, në vitin 2002 shqiptarët kanë pasur një tolerancë relativisht të ulët ndaj korrupsionit, ndërsa duket që shqiptarët kanë të njëjtin nivel tolerance si në vitin 2001. Rezultatet e anketimit të fundit, tregojnë se shqiptarët kanë nivelet maksimale të tolerancës në krahasim me anketimet e realizuara në 2001, 2002 dhe 2014. Kjo tregon mungesën e besimit nga ana e shqiptarëve, element i cili ka ardhur gjithmonë e më shumë në rënie ndër vite. Publiku beson se nuk mund të marrësh shërbime publike pa dhënë ryshfet për zyrtarët publikë. Ky rezultat, shoqërohet dhe konfirmohet edhe me indikatorin e mundësisë së presionit të korrupsionit, i cili mbetet në nivele shumë të larta. Kjo do të thotë që shqiptarët janë pesimistë edhe për situatën në të ardhmen si dhe nuk besojnë në ndërmarrjen e politikave qeveritare për të luftuar korrupsionin.

Grafiku 6: Pranimi i korrupsionit

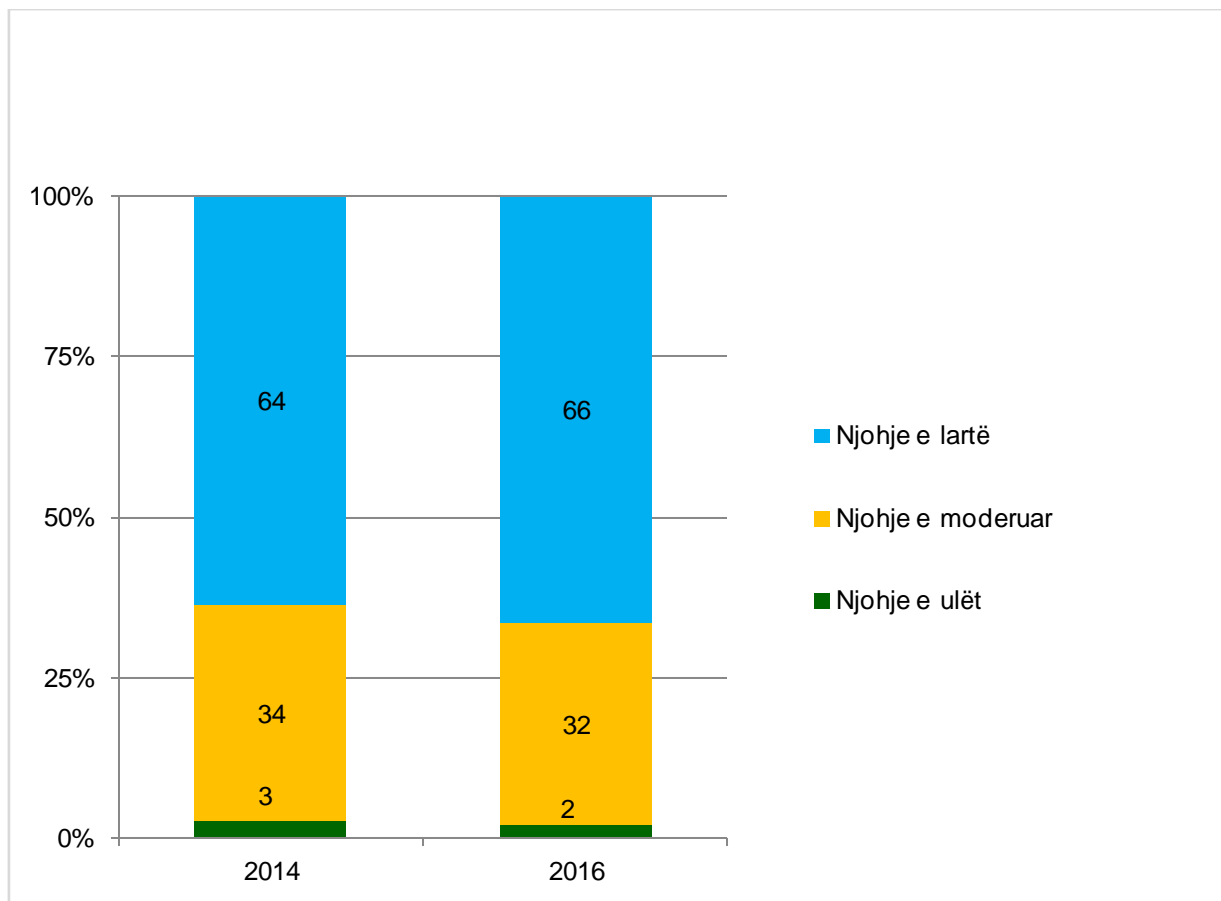

Burimi: SELDI Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

Në lidhje me njohjen e modeleve korruptive nga ana e shqiptarëve, rezultatet e anketimit tregojnë se pjesa më e madhe e popullsisë nuk ka vështirësi në identifikimin/njohjen e modeleve korruptive të pranuar gjerësisht si sjelle korruptive (Grafiku 7). Niveli i njohjes së praktikave korruptive nga ana e shqiptarëve, ka ardhur në rritje, me një diferencë pozitive prej 2 përqind, krahasuar me vitin 2014.

Ndjeshmëria e plotë ndaj korrupsionit (jep dhe merr ryshfet njëkohësisht) ka qenë në nivele të larta ndër vite, me një tendencë rritëse gjatë dy viteve të fundit. Krahasuar me 2014, 2/3 e të anketuarve (66%) shprehen se kanë tendencën për të marrë (nëse do të ishin në pozicionin e zyrtarit) dhe për të dhënë ryshfet (nëse do të kishin një problem madhor dhe një zyrtar do të kërkonte para për ta zgjidhur).

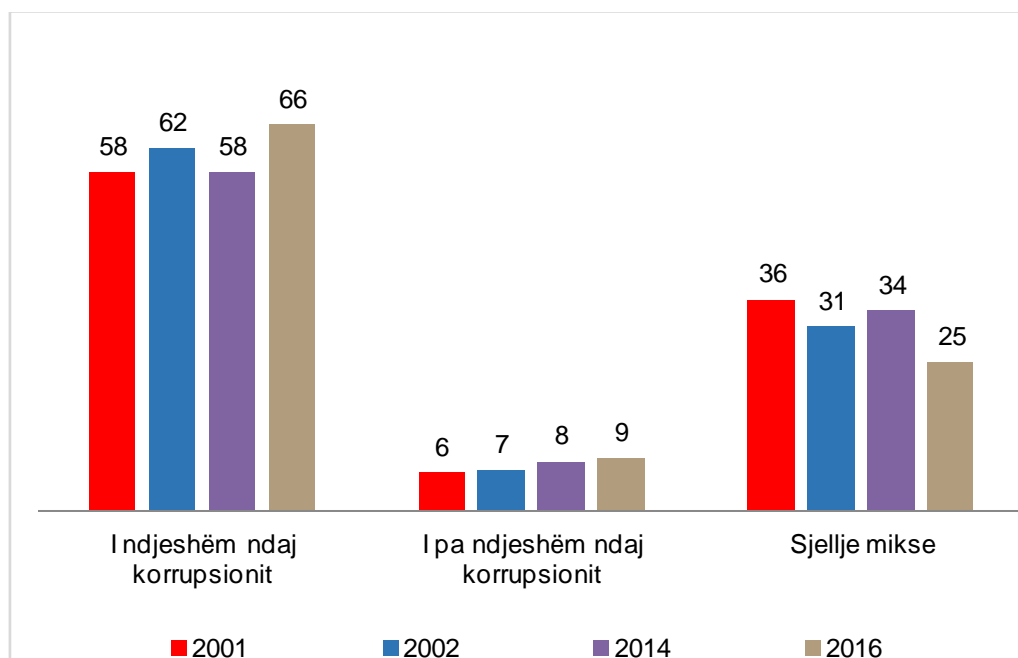
Grafiku 7: Njohja (identifikimi) e praktikave korruptive më të zakonshme

Burimi: SELDI Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

Ky rezultat shkon në të njëjtën linjë me rezultatet e indeksit të përfshirjes në praktikat korruptive pa presion. Në vitin 2016, përqindja e qytetarëve që janë pak a shumë të ndjeshëm, përfaqëson rreth 91 përqind të pjesës së popullsisë mbi 18 vjeç. Nga viti 2001 deri në vitin 2016, pjesa e të anketuarve që janë totalisht të pandjeshëm ndaj korrupsionit (që do të thotë nuk do të përfshiheshin kurrë në praktika korruptive) është rritur vetëm më 3 % - një rritje e pakonsiderueshme, në raport me totalin.

Grafiku 8: Ndjeshmëria ndaj korrupsionit

Burimi: SELDI Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

3.3. Perceptimet mbi Korrupsionin

Sipas rezultateve të anketimit, në vitin 2016 grupet që perceptohen si më të korruptuar janë **gjyqtarët, doganierët, prokurorët, zyrtarët e administratës në sistemin e drejtësisë, partitë politike dhe liderët e koalicionit** (Grafiku 9a). Rezultatet tregojnë që gjatë dy viteve të fundit, nuk është shënuar asnjë përmirësim për reduktimin e shfrytëzimit të pushtetit të këtyre grupeve. Niveli i përfshirjes së tyre në praktika korruptive ngelet në nivele shumë të larta, siç edhe raportohet nga vetë publiku.

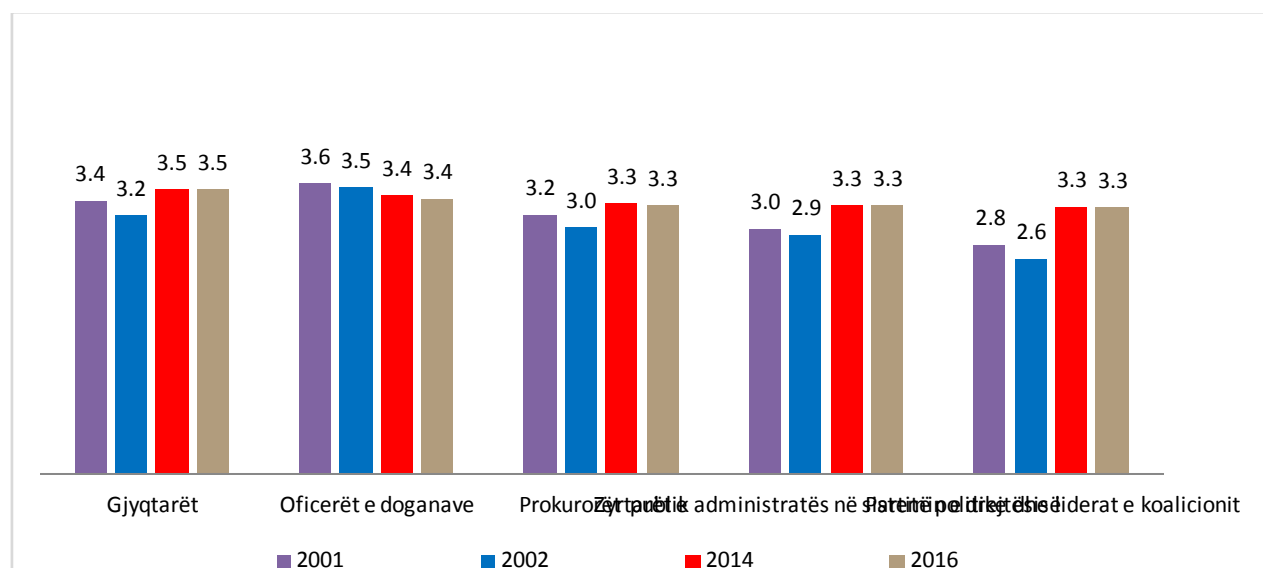
Gjyqtarët renditen si grupi më i korruptuar nga publiku i gjerë. Në terma realë, sistemi gjyqësor vuan nga një sërë problemesh duke nisur me mënyrën e organizimit, statusin e funksionarëve të drejtësisë, administrimin dhe në përgjithësi me aftësinë e vetë sistemit për të funksionuar sipas standardeve evropiane. Duhet thënë që janë bërë përpjekje për përmirësimin e sistemit të drejtësisë, por kryesisht masat e ndërmarra kanë qenë të natyrës operacionale si p.sh.: modernizimi i infrastrukturës fizike, futja e pjesshme e teknologjisë së informacionit, përmirësimi i komunikimit me publikun, etj. Në disa raste nuk kanë munguar edhe ndërhyrjet legislative për të korrigjuar ose përmirësuar aspekte të caktuara të organizimit të sistemit dhe të qeverisjes së tij. Të tilla kanë qenë, p.sh., miratimi i ligjeve për Gjykatën e Krimeve të Rënda dhe atë Administrative, ndryshimet e viteve të fundit në ligjet për Gjykatën e Lartë dhe Këshillin e Lartë të Drejtësisë etj.¹⁰ Megjithatë, rezultatet e shënuara nuk kanë qenë brenda pritshmërie dhe në përputhje me standardet evropiane. Përpjekje të mëtejshme duhet të adresohen në drejtim të përfundimit të ligjit dhe jo vetëm përshtatjes së

¹⁰Faqja Zyrtare e Reformës në Drejtësi:

http://reformatnedrejttesi.al/sites/default/files/dokumenti_shqip_0.pdf

tij. Të gjitha këto, kanë ndikuar në rënien e besimit të qytetarëve në sistemin e drejtësisë, duke nxitur nga ana tjetër edhe “kulturën” e rryshfetit për zgjidhjen e problemeve të tyre.

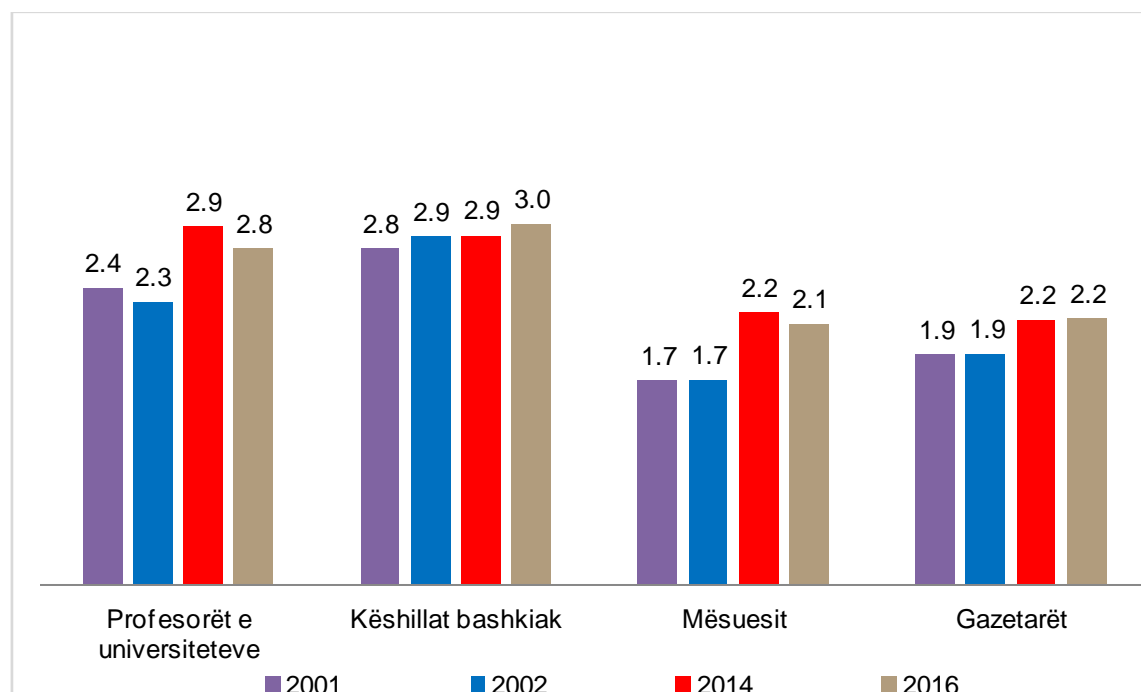
Grafiku 9a: Perceptimet e korrupsionit për zyrtarët publik – më të korrumpuarit

Burimi: SELDI Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

Ndërsa, grupet që perceptohen si më pak të korrumpuar rezultojnë të jenë mësuesit, gazetarët, këshillat bashkiakë dhe trupa pedagogjike e universiteteve.

Grafiku 9b: Perceptimet e korrupsionit për zyrtarët publik – më pak të korrumpuarit

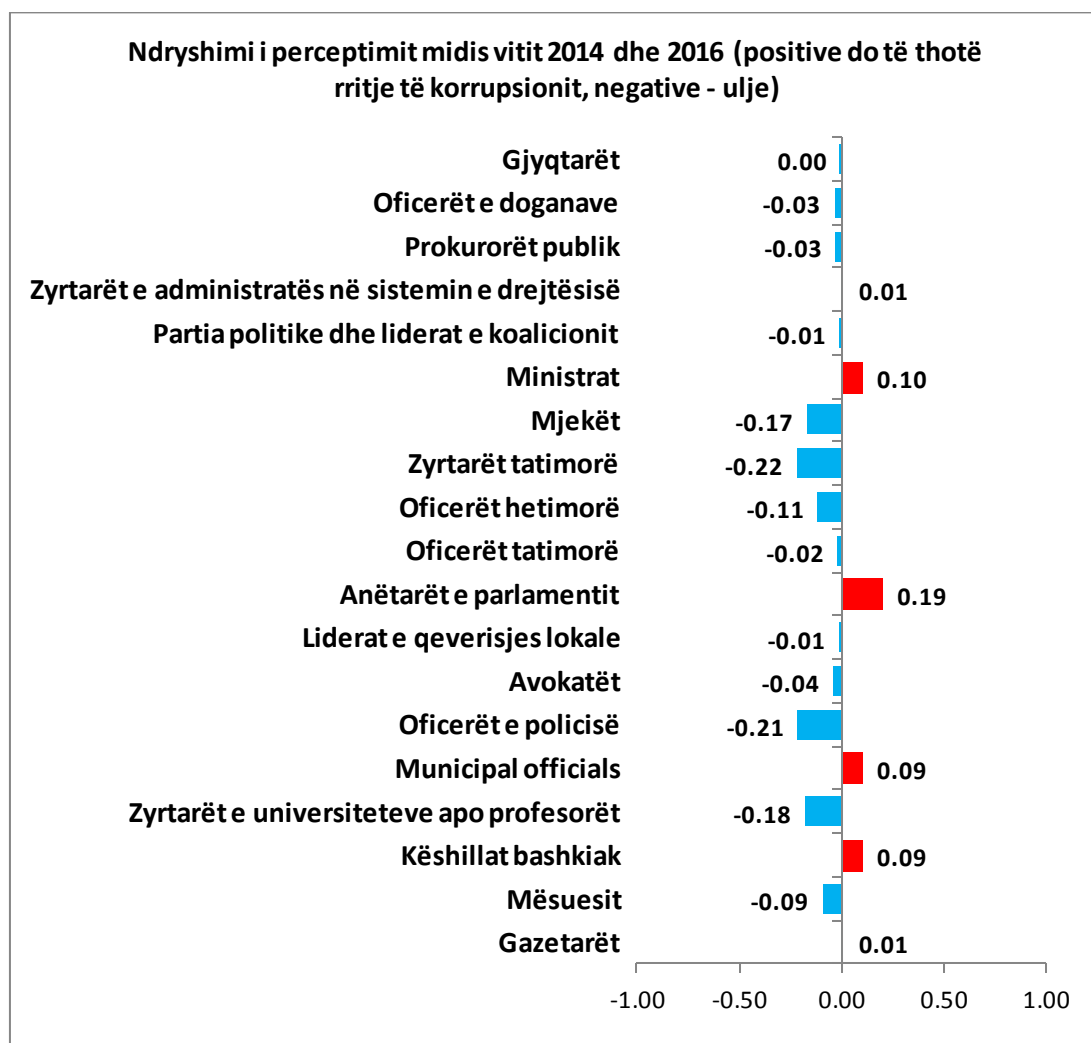

Burimi: SELDI Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

Perceptimet e qytetarëve mbi korrupsionin e zyrtarëve publik dhe mbi mjedisin e korrumpuar në përgjithësi, shpjegojnë më së miri disa aspekte të problemeve të efektivitetit të

korupsionit: ato institucione që duhet të jenë në krye të luftës për parandalimin dhe ndëshkimin ligjor për reduktimin e korupsionit në vend, në fakt rezultojnë të jenë ndër më të korruptuarit. E njëjta gjë mund të thuhet edhe për luftën kundër korupsionit nëpërmjet zbatimit të ligjit, p.sh “ligjit për dekriminalizimin¹¹” dhe akteve të ngjashme politike, të cilat ndërkohë duhet që të zbatohen përmes institucioneve, që nuk janë pjesë e praktikave korruptive. Në fakt perceptimi publik për Kuvendin e Shqipërisë është me negativ së kurrë më parë.

Grafiku 9c: Perceptimet e korupsionit mbi zyrtarët publik – ndryshimi i perceptimit midis vitit 2014 dhe 2016

Burimi: SELDI Sistemi i Monitorimit të Korupsionit (2016)

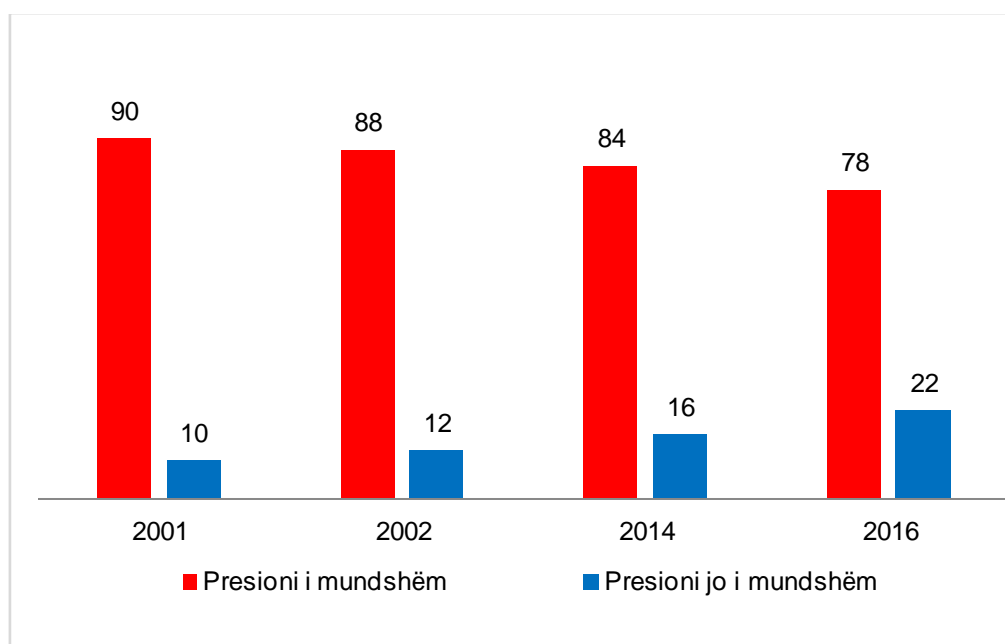
Sipas grafikut të mësipërm, shihet qartë që gjyqtarët mbeten njësoj të korruptuar si në vitin 2014 në sytë e publikut të gjerë, duke mos shënuar asnjë përmirësim. Edhe raporti i fundit i Departamentit Amerikan të Shtetit, konfirmon si një ndër sfidat kryesore të Shqipërisë, nivelet shumë të larta të përhapjes së korupsionit në sistemin e drejtësisë. Kohëzgjatja dhe kostoja e

¹¹ Ligj Nr. 138/2015 “Për Garantimin e Integritetit të Personave që Zgjidhen, Emërohen ose Ushtrojnë Funksione Publike”, Shih: http://www.mjedisi.gov.al/files/userfiles/Public/ligj_nr_138_dt_17.12.2015.pdf

procedurave gjyqësore / në gjykata, kriteret e vlerësimeve për gjyqtarët, përzgjedhja dhe performanca e tyre, mungesa e vendimeve gjyqësore të botuara publikisht dhe për më tepër mungesa e ekzekutimit të vendimeve gjyqësore (duke treguar një mungesë të përfundimit të këtyre vendimeve) brenda një afati kohor të arsyeshëm tregojnë mjedisin e funksionimit të një sistemi të korruptuar.

Të gjitha rezultatet e prezantuara më lart, tregojnë për një situatë aspak pozitive në lidhje me aspektet e shfaqjes së korrupsionit si dhe masën e përfshirjes së zyrtarëve publikë në praktikën korruptive. Aspak pozitive duket të jetë edhe e ardhmja sipas perceptimit të shqiptarëve. 4/5 e shqiptarëve (78 %) e konsiderojnë presionin e korrupsionit si “shumë të mundshëm” dhe “të mundshëm”, ndërsa vetëm 22 përqind e tyre e konsiderojnë presionin e korrupsionit si “aspak të mundshëm”. Përveç kësaj, e njëjta masë beson se qeveria shqiptare nuk do të ndërmarrë asnjë masë për të reduktuar nivelin e korrupsionit në Shqipëri. Kjo do të thotë se qytetarët besojnë se në çfarëdo ndërveprimi që mund të kenë me zyrtarët publikë, ata do të jenë subjekt i presionit korruptiv prej këtyre të fundit për t’u bërë pjesë e praktikave korruptive.

Grafiku 10: Perceptimet mbi mundësinë për korrupsion (%)

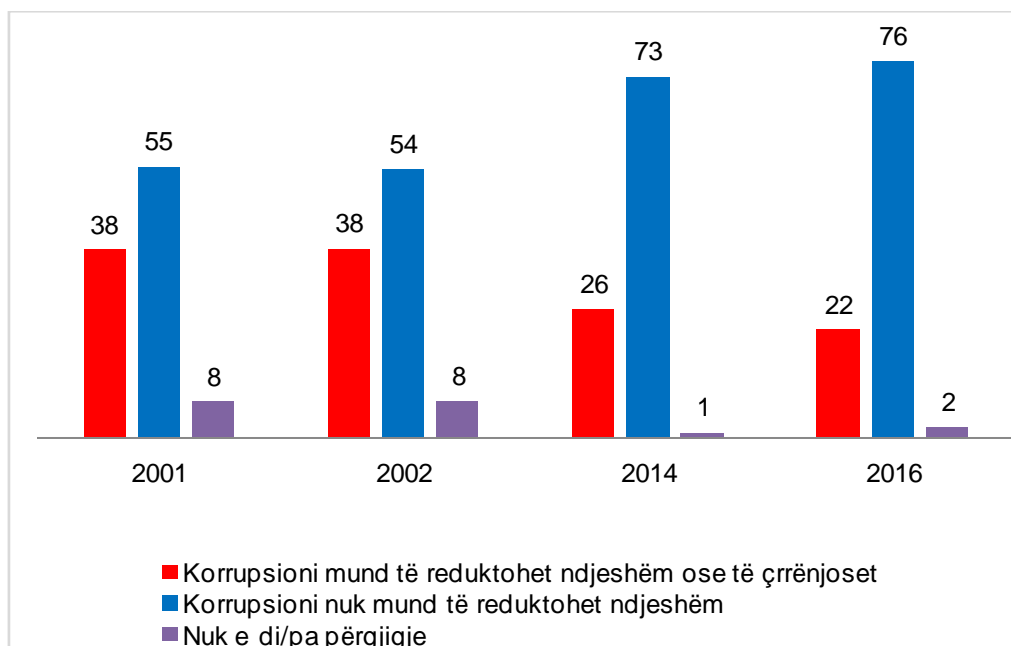

Burimi: Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

Sipas rezultateve të anketimit, vihet re një situatë shumë pesimiste në lidhje me masat shtetërore kundër korrupsionit. 3/4 e të anketuarve (76%) se “Korrupsioni nuk mund të reduktohet ndjeshëm”, ndërkohë që pak më shume se 1/5 e tyre (22%) mendojnë se “Korrupsioni mund të reduktohet ndjeshëm ose të çrrënjohet”. “Lodhja” e qytetarëve shqiptarë nga mospajtimi i derisotëm i luftës së institucioneve shtetërore dhe mbarë shoqërisë kundër korrupsionit shprehet në rritjen e mosbesimit të tyre mbi kapacitetet potenciale të shoqërisë për të përballuar këtë fenomen. Edhe pesha specifike e qytetarëve,

që mendojnë se korrupsioni mund të reduktohet ndjeshëm ose të zhduket, ka ardhur në rënie në krahasim me matjet e kryera në vitet 2001, 2002 dhe 2014 (Grafiku 11).

Grafiku 11: Perceptimet mbi realizueshmërinë e politikave kundër korrupsionit (%)

Burimi: Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit (2016)

B. ZHVILLIMET E MIRËQEVERISJES DHE ANTI-KORRUPSIONIT NË SHQIPËRI

1. Kuadri Rregullator dhe Politikat Anti-Korrupsion

Strategjia Ndërsektoriale Anti-Korrupsion e Qeverisë Shqiptare 2015-2020¹² është një ndër hapat më të rëndësishëm në luftën kundër korrupsionit. Strategjia përfaqëson një dokument të rëndësishëm dhe integral në tre fusha kryesore: parandalimin, ndëshkimin dhe ndërgjegjësimin. Ky dokument, me angazhime të matshme dhe objektiva të përcaktuara, është në linjë me detyrimet që rrjedhin nga Marrëveshja e Stabilizim-Asociimit dhe rekomandimet e KE-së për Shqipërinë për t'u anëtarësuar në Bashkimin Evropian. Përveç kësaj, Qeveria e Shqipërisë ka prezantuar edhe Strategjinë Ndër-Sektoriale për Reformën e Administratës Publike në 2015-2020, e cila bazohet në prioritetet e identifikuara në Raportin e SIGMA-s të vitit 2013.¹³ Qëllimi i kësaj strategjie është të krijojë struktura efikase dhe të përgjegjshme të administratës publike për të reduktuar korrupsionin.¹⁴

Në të njëjtën kohë angazhimi i klasës politike shqiptare në kuadrin rregullator kundër korrupsionit dhe vlerësimet për këto rezultatet të matshme, duke marrë në konsideratë gjetjet e SMK-së për Shqipërinë, shërbejnë si bazë për rritjen e besimit të qytetarëve në përpjekjet e qeverive shqiptare për një demokratizim të mëtejshëm të vendit dhe për ofrimin e duhur të shërbimeve publike, si një detyrim thelbësor ndaj tyre. Këto politika marrin rëndësi të veçantë, kur në studimin e SMK-së shihet qartazi se grupet që perceptohen si më të korruptuarit nga qytetarët shqiptarë janë gjyqtarët, doganierët, prokurorët, zyrtarët e administratës në sistemin e drejtësisë, partitë politike dhe liderët politikë.

1.1. Praktikë Institucionale dhe Zbatim i Ligjit

Vënia në jetë e reformës së administratës publike, në veçanti në lidhje me ligjet strukturore dhe aktet administrative, si dhe përgatitja e legjislacionit sekondar në shërbimin civil vazhdon të mbetet problematike. Gjetjet e SMK-së 2016 tregojnë një rritje të numrit të eksperiencave të qytetarëve në praktika korruptive. Rastet e denoncuar të emërimit në poste drejtuese në administratën publike dhe në sektorin shtetëror në përgjithësi të individëve pa arsimin dhe përvojën përkatëse deri edhe me rekorde kriminale¹⁵, flasin për mosrespektim të ligjit dhe ndikim partiak në procesin e reformimit të kësaj administrate.

¹² Ministria e Mbrojtjes, Strategjia Ndërsektoriale Kundër Korrupsionit 2015-2020, http://www.mod.gov.al/images/PDF/Strategjia_Antikorrupsion2015_2020.pdf

¹³ Departamenti i Administratës Publike, "Strategjia Ndërsektoriale për Reformën e Administratës Publike 2015-2020", <http://dap.gov.al/publikime/dokumenta-strategjik/64-strategjia-ndersektoriale-e-reformes-ne-administraten-publike-2015-2020>

¹⁴ ibid

¹⁵ Rilindja Demokratike (2015), http://www.rilindjademokratike.com/index.php?option=com_content&view=article&id=15570:2015-01-24-23-25-38&catid=58:lajme-kyce,

Gjithashtu ka indikacione të besueshme për shtim të lidhjeve nepotike në hallkat e ndryshme të sektorit shtetëror¹⁶, gjë që ul performancën e administratës dhe pamundëson zbatimin korrekt të ligjit. Mungesa e zbatimit të ligjit në mënyrë korrekte lë hapur shtigje për rrjedhje të informacionit, “lidhje të shkurtra” korruptive, favoritizëm, deformim të konkurrencës në tendera, prokurime dhe koncesione, etj. Kjo situatë paraqitet edhe më e pranishme në drejtësi dhe është artikuluar në mënyrë të përsëritur edhe në një numër daljesh publike të autoriteteve shtetërore. Për rrjedhojë, ende shfaqet një bashkëpunim i dobët ndërinstitucional dhe burimet njerëzore dhe financiare në luftën kundër korrupsionit mbeten të kufizuara.

Ka patur përmirësim në nismat hetimore për një shtet zyrtarësh të lartë të dyshuar për përfshirje në korrupsion, vepra penale brenda dhe jashtë vendit, aktivitete të pastrimit të parave, etj, madje, në mesin e disa deputetëve. Pavarësisht progresit në disa iniciativa investigative kundrejt një sërë zyrtarësh të lartë të dyshuar për përfshirje në korrupsion, vepra kriminale brenda dhe jashtë vendit, pastrim të parasë etj., edhe midis anëtarëve të Parlamentit, hetimet vazhdojnë të kenë më së shumti një natyrë reaktive sesa proaktive. Institucionet shtetërore që merren me luftën kundër korrupsionit mbeten dukshëm të ndjeshme ndaj presionit dhe ndikimit politik; institucionet e drejtësisë kanë shfaqur qëndrime kundërshtuese edhe ndaj vetë reformës në drejtësi që është në fazën e saj finale përpara miratimit nga Kuvendi i Shqipërisë, etj. Ndërkaq një numër emërimesh në nivelet e larta të institucioneve të drejtësisë janë shndërruar në objekt të debatit politik dhe deri-diku edhe në konflikte institucionale sidomos midis Kuvendit dhe Presidentit të Republikës. Situata është mjaft e diskutueshme, duke qenë se qëndrimet publike janë për reformën institucionale të ndërmarrë nga qeveria, ndërsa faktet ndryshojnë. Kjo situatë dëshmon qartazi për sfidat dhe rezistencën me të cilën do të ndeshet në procesin e zbatimit kjo reformë, nëse do të miratohet nga Kuvendi në vijim.

1.2. Politikat Anti-Korrupsion në sistemin e Drejtësisë

Procesi i vazhdueshëm i reformës në drejtësi i ndërmarrë nga maxhoranca aktuale, dhe sidomos mbështetja e gjerë e institucioneve të specializuara ndërkombëtare në këtë fushë vlerësohet se i ka shërbyer hedhjes dritë edhe mbi skutat më të errëta të këtij segmenti të shtetit shqiptar. Janë identifikuar gjithashtu edhe “zonat e ndërhyrjes” dhe instrumentet përkatëse për këtë qëllim. Përmes një procesi të komplikuar e shumëplanësh konsultimi: teknik, politik dhe institucional, si dhe të organizmave të specializuara ndërkombëtarë si

Ikub.al (2015), <http://time.ikub.al/Lajme/6313bd78f8/Ristani-U-kap-me-750-kg-kanabis-Klemend-Balili-Rama-e-beri-drejtor.aspx>

¹⁶ Gazeta Telegraf (2016), Punësimet nepotike në 17 ministritë, drejtoritë 522, 44 komunat, <http://telegraf.al/aktualitet/punesime-nepotike-ne-17-ministri-522-drejtori-dhe-44-bashki>,

Arkiva e Lajmeve (2012), <http://www.arkivalajmeve.com/Emerimet-ne-ambasada-Nepotizem-me-familjaret-e-17-deputeteve.1047179765/>

EURALUS dhe OPDAT, i hartuar përmes një komiteti ad hoc, është ofruar një draft i plotë/“paketa e reformës”; draft që premtan për një normalizim të gjendjes në sistemin shqiptar të drejtësisë të paktën brenda një periudhe relativisht të gjatë, p.sh brenda 10 viteve të ardhshme. Kjo shihet si një premisë e mirë për reduktimin hap pas hapi të korrupsionit, krimit të organizuar, për përmirësimin e funksionimit të konkurrencës në tregje dhe rritjen e konkurrueshmërisë në to, për përmirësimin e klimës së biznesit, për rritjen e aftësisë tërheqëse të ekonomisë së vendit ndaj investimeve të huaja direkte (IDH), për frenimin e braktisjes së vendit dhe rikthimin e shpresës për mundësitë e një jete më të mirë brenda tij, për përshpejtimin e procesit të integritetit evropian të Shqipërisë, etj. Për më tepër, sa i përket gjyqësorit ka shumë përmirësime për tu ndërmarrë që nga raporti i fundit i GRECO-s¹⁷, i cili tregoi se Shqipëria ka zbatuar në një nivel të kënaqshëm vetëm një¹⁸ nga dhjetë rekomandimet e Raportit të Raundit të Katërt të Vlerësimit. Ndër këto përmirësime janë të listuara: ngritja e një sistemi të përshtatshëm për vlerësimin periodik të performancës së gjyqtarëve; prania e kriterëve të ngurta për vlerësimin e performancës e integritetit të prokurorëve dhe gjyqtarëve; dhe zbatimi i rregullave etike në lidhje me gjyqtarët.

1.3. Korrupsioni dhe Ekonomia

Një sërë elementësh kanë ngjallur shqetësim në opinionin publik, në qarqet e biznesit dhe në institucionet financiare ndërkombëtare në kohë si prania e gjerë e efekteve të krizës globale,¹⁹ paqartësitë e vizionit rreth rrugëve më të efektive të zhvillimit ekonomik e shoqëror të vendit nga ana e qeverisë, borxhi i lartë publik dhe rritja e tij në limitet e mundshme të aftësisë ripaguese të ekonomisë²⁰. Ndër të tjera mund të listohen fokusimi në një numër “aksionesh” sektoriale që kanë të bëjnë kryesisht me zbatimin e ligjit si p.sh ndëshkimin e ndërtimeve informale, për grumbullimin e pagesave të mëparshme për energjinë elektrike nga familjarët dhe bizneset apo edhe “lufta” kundër informalitetit, por edhe procedimi me shpejtësi për dhënien me koncesion apo në formën e partneritetit publik-privat e një numri sipërmarrjesh dhe asetesh publike apo të drejtash ekskluzive të shtetit, përveç vlerësimit dhe inkurajimit të rastit.

Shqetësimet kryesore në lidhje me ekonominë kanë të bëjnë me mungesën e konkurrencës që do të çonte në maksimizimin e përfitimeve për buxhetin e shtetit apo për përdorim me efikasitetin e duhur të mjeteve financiare buxhetore në dispozicion; favorizimin ndaj bizneseve të lidhura politikisht me maxhorancën qeverisëse dhe dyshimet për vendim-marrje të nxituara dhe jo transparente; transferimin e disa shërbimeve publike të rëndësishme në duart e

¹⁷ Sekretariati i GRECO-s, Këshilli i Evropës, Raundi i Katërt i Vlerësimit: "Parandalimi i korrupsionit në lidhje me anëtarët e parlamentit, gjyqtarëve dhe prokurorëve,

[https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/RC4/GrecoRC4\(2016\)6_Albania_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/RC4/GrecoRC4(2016)6_Albania_EN.pdf)

¹⁸ Ju lutem referojuni në Aneksit 1 të këtij raporti.

¹⁹ Fondi Monetar Ndërkombëtar (2016), Shqipëria – Çështje të Përzgjedhura, fq. 4-6,

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16143.pdf>

²⁰ Ibid.

firmave private, që nuk disponojnë kapacitetet e nevojshme financiare dhe të ekspertizës; krijimin e barrierave ligjore, që ndikojnë negativisht në mjedisin konkurrues dhe tregjet e vendit si në fluturimet ajrore, skanimin e kontenierëve në dogana, ngjyrosjen e karburanteve, etj.

Një grup më vete problemesh kanë të bëjnë me nevojën për dallimin e qartë, që duhet bërë midis një kontrate klasike koncesionare në të cilën riskun e merr investitori privat (vendas ose i huaj) dhe një kontrate të zakonshme prokurimi të fondeve publike, por që shtrihet në disa vjet duke u mbështetur kryesisht në ciklin e biznesit, në shumicën e rasteve përtej mandatit të zakonshëm katërvjeçar të qeverisë. Në rastin e dytë, risku është tërësisht në anën e shtetit dhe me sa duket kemi të bëjmë me një formë prokurimi fondesh publike që në thelb anashkalon procesin konkurrues të zakonshëm në fondet publike.

Në Shqipëri kjo formë koncesionimi e shërbimeve publike është përdorur në disa kontrata të rëndësishme sidomos në sektorin e shëndetësisë, të cilat janë debatuar gjerësisht në rrethet e ekspertëve si dhe mjediset politike e mediatike si të dyshuara për korrupsion. Analiza e të dhënave rreth përvojës dhe kapaciteteve financiare të kompanive të përfshira në procesin e koncesioneve në pasuritë e shtetit shqiptar si dhe në shërbimet publike tregon se në një shumicë dërrmuese investorët vijnë nga kompani offshore (1/2 në sektorin e nxjerrjes dhe shfrytëzimit të naftës e gazit); një pjesë e mirë e tyre janë kompani ose konsorciume të krijuara posaçërisht për të hyrë në tregun shqiptar; në mjaft raste investorët kanë partnerë të padukshëm vendas kryesisht për shkak të lobimit politik dhe përfshirjes “së ligjshme” të këtyre të fundit në bashkë-pronësinë e investimit, madje në disa raste edhe duke dalë hapur nëpërmjet tërheqjes/daljes nga biznesi ose shitjes së aksioneve nga ana e “kompanisë mëmë”.

Në të vërtetë, koncesionet u jepen pikërisht këtyre të fundit, por me sa duket në këmbim të parave ose të përfitimeve të tjera të ndryshme, këto kompani “ruajnë emrin e mirë” ndërsa partnerët e tyre vendas marrin mbi vete pjesë të rëndësishme të aseteve publike ose të të drejtave ekskluzive të shtetit. Ky proces duket se është favorizuar dukshëm edhe nga mbipërfaqësimi në legjislativin shqiptar i lobeve të biznesit dhe rritja e fuqisë ndikuese të tyre në institucionet vendim-marrëse dhe menaxhuese të pasurive dhe fondeve publike, si dhe të të drejtave ekskluzive të shtetit. Po kështu, ndikimi i industrive është shtrirë edhe mbi institucionet rregullatore të tregut, gjë që ka krijuar jo vetëm situata të konfliktit të interesave, por edhe ka çënuar konkurrencën në tregje duke ndikuar kështu në rritjen e kostos së disa mallrave dhe shërbimeve për konsumatorët. Në kushtet e pamundësisë së rritjes së mëtejshme të borxhit publik, dy vjet më parë qeveria shqiptare ka rishikuar kuadrin ligjor për një ripërkufizim të investimeve strategjike. Konsiderohet si investim strategjik cildo investim që gjykohet si i tillë nga qeveria. Kjo i hap rrugën krijimit të lehtësirave procedurale dhe fiskale për disa kategori investorësh, por që në thelb nuk kanë të bëjnë me nocionin “investime strategjike” në vendet perëndimore. E njëjta gjë mund të thuhet edhe për disa kontrata të diskutueshme qeveritare nën emërtimin “partneritet publik-privat”, për të cilat

mungon transparenca e nevojshme sa i takon studimit të fizibilitetit, etj. Vlen të theksohet se në legjislacionin shqiptar gjenden ende forma korruptive ose hapësira të dyshimta të bashkëpunimit midis qeverisë dhe operatorëve ekonomike privatë, siç është p.sh “propozimi i pakërkuar” mbi bazën e të cilit bëhet përzgjedhja jokonkurruese dhe ekstra-institucionale e investitorëve që penetrojnë në ekonominë shqiptare.

Situata e përshkruar më sipër në shfrytëzimin e asetëve dhe të fondeve publike, si dhe në ushtrimin e të drejtave ekskluzive të shtetit së bashku me pleksjen e rritjes së ndikimit të lobeve të biznesit mbi vendim-marrjet qeveritare në këtë fushë, sugjeron nevojën e forcimit të masave anti-korrupsion me synim mbrojtjen e interesave publike nga rreziku evident i kapjes së shtetit.

1.4. Roli i shoqërisë civile në reduktimin e fenomenit korrupsionit

Me synim monitorimin e veprimtarisë së organizatave të shoqërisë civile, që përfitojnë mbështetje nga fondet qeveritare, qeveria shqiptare ka ndërtuar një institucion të posaçëm publik si dhe një këshill konsultativ për këtë qëllim.^{21,22} Pavarësisht kësaj, “sektori i tretë” vazhdon të vuajë të njëjtat simptoma të të gjithë periudhës pas ndryshimeve sistemike të vitit 1990, të cilat konsistojnë pak a shumë në sa vijon:

- ndikim modest mbi komunitetin në një shoqëri të fragmentuar dhe apatike,
- mungesë e dukshme e vlerave komunitare si dhe vullnetarizmit,
- mungesë e kontributeve filantropike nga komuniteti i biznesit dhe për rrjedhojë edhe kushtëzim i dukshëm i qëndrueshmërisë institucionale e financiare nga mbështetja e donatorëve të huaj,
- partneriteti i “sektorit të tretë” me qeverinë përgjithësisht është kushtëzuar dhe kushtëzohet nga luajaliteti dhe shërbimet e dukshme dhe të padukshme ndaj lidërshit politik në pushtet,
- ky sektor vazhdon të jetë i fragmentuar dukshëm kryesisht nën ndikimin dhe kushtëzimet e burimeve financiare si dhe nën ndikime të fuqishme të lobeve politike, gjë që ka zbehur fokusimin e veprimtarisë së tij në mbrojtje të interesave publike dhe për rrjedhojë ka humbur edhe besueshmërinë e qytetarëve ndaj tij.
- Kontroll i plotë dhe i drejtpërdrejtë politik mbi trupat menaxheriale të institucioneve përfaqësuese të shoqërisë civile në marrëdhëniet e qeverisë me “sektorin e tretë” - një prirje e shfaqur kohët e fundit edhe në përfaqësimin e komunitetit të biznesit në dialogun

²¹ Njoftimi për krijimin e Këshillit Kombëtar të Shoqërisë Civile (NCCS):

<http://www.amshc.gov.al/web/KKSHC/>

²² Ligji Nr 119/2015, Për krijimin dhe funksionimin e Këshillit Kombëtar për Shoqërinë Civile,

[http://www.amshc.gov.al/web/KKSHC/Ligji%20KKSHC%20\(119.2015\).pdf](http://www.amshc.gov.al/web/KKSHC/Ligji%20KKSHC%20(119.2015).pdf)

me qeverinë (siç është p.sh rikthimi i anëtarësimit të detyrueshëm në dhomat e tregtisë²³, etj).

- Vitet e fundit vihet re një rritje numerike e organizatave të shoqërisë civile²⁴, por ka indikacione të besueshme se një numër syresh janë formuar nën nxitjen dhe mbështetjen e aktivistëve të mëparshëm civile të cilët janë përfshirë në drejtimin politik dhe në administratën aktuale qendrore dhe vendore, gjë që ka përkeqësuar konkurrimin ndërmjet organizatave të shoqërisë civile duke zbehur dhe tretur kështu edhe ndikimin e pritshëm në ndërgjegjësimin publik kundër korrupsionit, në nxitjen e lëvizjeve qytetare dhe shtimin e presionit pozitiv mbi qeverisjen, etj.

Vlen të theksohet se për shkaqet e mësipërme dhe të tjera si këto, problemet e korrupsionit janë evidente edhe në radhët e organizatave të shoqërisë civile. Kjo si në marrëdhëniet e tyre me agjencitë donatorë në procesin e marrjes së fondeve, ashtu edhe respektimin e detyrimeve fiskale nga një numër prej tyre. Ndërsa përpjekjet e donatorëve të ndryshëm për të kontribuar në forcimin e aspekteve të menaxhimit të brendshëm të këtyre organizatave dhe rritjen e transparencës së veprimtarisë së tyre, për shkak të mentalitetit të përgjithshëm që sundon në shoqërinë dhe në institucionet shqiptare, por edhe për shkak të burimeve shumë të kufizuara financiare për sektorin e tretë, duket se nuk kanë dhënë ende rezultatet e pritshme.

Vitet e fundit, vihen re edhe përpjekje jo të paqëllimta të segmenteve periferike të elitës politike drejtuese të vendit për të stigmatizuar edhe “sektorin e tretë” si të korruptuar njëloj si klasa politike, si të vënë në shërbim të lobeve të ndryshme politike (p.sh në favore të opozitës), por edhe për ta nxjerrë këtë sektor si segment vetëm përfitues në shoqëri (p.sh deklarimi zyrtar se punonjësit e OJF-ve kanë pagat më të larta në vend). Në një vend ku qytetarët kanë humbur shpresat se korrupsioni nuk mund të reduktohet ndjeshëm²⁵, shoqëria civile merr një rol të veçantë si një sektor që mund të kontribuojë seriozisht në rritjen e angazhimit qytetar në qeverisjen e vendit dhe në zgjerimin e llogaridhënies së të zgjedhurve në postet e larta politike dhe në administratën publike, pa u angazhuar drejtpërdrejt politikisht. Për këtë arsye dhe për argumentet e përmendur më sipër, shoqëria civile duhet të pësojë ndryshime dhe përmirësime rrënjësore, për të “konkurruar” zhvillimet politike në vend dhe për të luajtur më së miri rolin që ka në shoqëri.

1.5. Bashkëpunimi Ndërkombëtar në kuadër të luftës kundër korrupsionit

Angazhimi i partnerëve ndërkombëtarë në vitet e fundit ka qenë mbështetës jo thjesht në dukje, por edhe në përmbajtje në përmirësimin reformist të vendit. Vetë reforma në

²³ Komisioni Parlamentar për Veprimtaritë Prodhuese, Tregtisë dhe Mjedisit, Procesverbal i Mbledhjes, (2016/04/19), <https://www.parlament.al/wp-content/uploads/sites/4/2016/04/Komisioni-i-Veprimtaris---dat--19.04.2016.pdf>

²⁴ Open Data Albania, (2015), Tregues Statistikor për OSHC-të 2005-2016, (Aksesi i Fundit 29.06.2016), <http://open.data.al/sq/lajme/lajm/lang/sq/id/1186/Tregues-statistikor-per-Organizata-Jofitimpruresse-2005-2013>

²⁵ Sipas rezultateve të Sistemit të Monitorimit të Korrupsionit (2016).

drejtësi si një shembull shumë i mirë i bashkëpunimit vendas dhe të huaj, ekspertësh dhe strukturash ka sjellë një produkt që mund të shërbejë si kthesë për ecurinë e mëtejshme të vendit.

Angazhimi shumëpalësh i aktorëve mund të quhet faktori kyç në zhvillimet e deritanishme në këtë drejtim.²⁶ Ndikimi i fortë dhe presioni i pandalur diplomatik i përfaqësive diplomatike dhe strukturave evropiane në vend, kanë sjellë reagim të klasës politike në vend dhe rigjallërim të shoqërisë civile në drejtim të trajtimit të tematikave të rëndësishme të lartë të lidhura me korrupsionin.

Nevoja për përparime të mëtejshme kërkon që faktori ndërkombëtar të vazhdojë të jetë i pranishëm, me një 'presion të kontrolluar' për të shmangur masat jo-realiste dhe sipërfaqësore vetëm për efekt të plotësimit të kërkesave në kuadër të integritetit në BE etj. Në vijim edhe të rekomandimeve të mëparshme në CAR 2014, në Shqipëri shihet akoma nevoja për t'u dhënë mbështetje politikanëve reformistë, grupeve politike të izoluara, medias dhe shoqërisë civile. Bashkëpunimi i vazhdueshëm me organizatat ndërkombëtare dhe përfaqësues të vendeve të tjera ka sjellë përvojën e deritanishme dhe mbështetje në hapat drejt një zhvillimi ekonomik dhe politik.

2. Monitorimi i rekomandimeve të mëparshme të CAR në kuadër të luftës kundër korrupsionit

Cikli dy vjeçar i antikorrupsionit të SELDI-t ka bërë të mundur që në këtë afat kohor të realizohet matja e Indekseve të Korrupsionit, por edhe dhënia e rekomandimeve, duke krijuar në këtë formë mundësinë në 2016 për të bërë një krahasim në kohë dhe për të parë ecurinë zhvillimore të këtyre rekomandimeve politike në luftën kundër korrupsionit.

²⁶ Ambasadat dhe Delegacionet Ndërkombëtare në vend kanë avokuar dhe lobuar për zbatimin e reformës në drejtësi, për përmirësimin dhe sukseset e vendit kundër korrupsionit dhe krimit të organizuar etj:

Deklaratat - Mbi miratimin e Ligjit për Dekriminalizimin (Ambasada e SHBA në Tiranë:

<http://albanian.tirana.usembassy.gov/latest-embassy-news/2015-deklarata/deklarate-ambasads-s-shba-17-dhjetor-2015.html>,

Delegacioni i Bashkimit Evropian, Shqipëri:

http://eeas.europa.eu/delegations/albania/press_corner/all_news/news/2015/20151217_sq.htm,

http://eeas.europa.eu/delegations/albania/press_corner/all_news/news/2015/20151218_sq.htm),

Mbi vazhdimësinë e Reformës në Drejtësi

(Ambasada e SHBA në Tiranë:

<http://albanian.tirana.usembassy.gov/latest-embassy-news/2016-deklarata/deklarate-ambasades-se-shteteve-te-bashkuara-te-amerikes-8-qershor-2016.html>,

<http://albanian.tirana.usembassy.gov/latest-embassy-news/2016-deklarata/deklarate-ambasades-se-shteteve-te-bashkuara-te-amerikes-14-qershor-2016.html>,

Delegacioni i Bashkimit Evropian, Shqipëri:

http://eeas.europa.eu/delegations/albania/press_corner/all_news/news/2016/statement20160415_sq.htm,

http://eeas.europa.eu/delegations/albania/press_corner/all_news/news/2016/statement20160608_sq.htm, etc.)

Sipas këndvështrimit të rekomandimeve kryesore të dhëna në luftën kundër korrupsionit, Shqipëria ka ndërmarrë iniciativa duke përmirësuar përjasjen në luftën kundër korrupsionit. Një gjë e tillë mbështet edhe nga Progres Raporti për Shqipërinë (2015) i Komisionit Evropian²⁷, i cili e shikon vendin me një përgatitje lehtësisht më të mirë në luftën kundër korrupsionit. Ecuria e rekomandimeve kryesore të CAR paraqitet shkurtimisht më poshtë:

Ndjekja penale efektive e politikanëve të korruptuar të nivelit të lartë dhe nëpunësve të lartë civilë

Siç shihet në Grafikon 3 të raportit të dhënat e Ministrisë së Drejtësisë tregojnë një rritje të numrit të personave të dënuar për shpërdorim detyre dhe korrupsion në periudhën 2004 – 2014 (me rreth 150%). Të dhënat për vitin 2015 nuk janë bërë ende publike, megjithatë mund të thuhet se ka pasur një sërë rastesh të cilat janë ndjekur penalisht në mënyrë publike ose jo, ashtu siç edhe ka pasur mediatizim të disa rasteve korruptive në mungesë të ndjekjes së çështjeve penalisht në institucionet përkatëse.

Të dhënat e policisë së shtetit mbi ecurinë e krimeve të korrupsionit dhe abuzimit me pushtetin (Tabela 1) tregojnë një rritje të krimeve të korrupsionit të identifikuar në vite, por një rritje edhe më të lartë të krimeve të klasifikuara si vepra penale të punonjësve publikë.

Tabela 1. Të dhëna të Policisë së Shtetit mbi Kategorinë e Krimeve të Korrupsionit dhe Abuzimit me Pushtetin

	Viti 2008		Viti 2009		Viti 2010		Viti 2011		Viti 2012		Viti 2013		Viti 2014		Viti 2015	
Korrupsioni	69	18.80%	52	14.70%	79	20.60%	64	18.10%	99	22.90%	113	24.70%	151	28.40%	258	28.40%
Vepra Penale nga Punonjësit Publik	299	81.30%	302	85.30%	302	78.60%	289	81.60%	329	76.20%	338	73.80%	537	69.80%	633	69.80%
Te tjera	0	0.00%	0	0.00%	3	0.80%	1	0.30%	4	0.90%	7	1.50%	3	1.80%	16	1.80%

Burimi: Drejtoria e Përgjithshme e Policisë së Shtetit, Përpunim i Autorit (2016)

Shumë nga çështjet e mësipërme janë referuar nga Kontrolli i Lartë i Shtetit apo janë çështje që mund të janë sjellë në vëmendje në kuadër të funksionimit të portalit të ri kundër korrupsionit (stopkorrupsionit.al). Megjithatë ajo çfarë vihet re është një mungesë e koordinimit midis institucioneve përgjegjëse për mbarëvajtjen hetimore dhe shqyrtuese të çështjeve dhe një rritje e akuzave të ndërsjellta mes këtyre strukturave. Çështjet e dërguara në prokurori hetohen dhe përgatiten për të qenë subjekt i gjykimit në gjykata, por nuk finalizohen nga këto të fundit. Kjo analizë ngre qartazi dyshimet, se gjykatat janë hallka më e korruptuar e sistemit të drejtësisë. Ky pohim mbështetet edhe nga përfundime të SMK-së për Shqipërinë 2016, të paraqitura më sipër në këtë raport, ku gjykatësit klasifikohen si më të korruptuarit në perceptimet qytetare në rang kombëtar. Shqetësuese është gjithashtu natyra reaktive dhe pak proaktive e proceseve hetimore, edhe pse një numër më i lartë zyrtarësh publikë janë të përfshirë në këto procese. Pavarësisht hetimeve të kryera edhe për anëtarë të Kuvendit të Shqipërisë për vepra kriminale jashtë dhe brenda vendit, kushtet politike në vend

²⁷ Komisioni Evropian, Progres Raport (2015)
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_albania.pdf

dhe zhvillimet aktuale sjellin qëndrimet jo shumë shpresë dhënëse se institucionet kundër korrupsionit janë ende subjekt i një presioni të lartë politik.

Vlen të theksohet se në ecurinë e zhvillimeve pozitive në këtë drejtim mbështetja e strukturave dhe përfaqësive të huaja në vend ka qenë e lartë dhe është shndërruar në një faktor të rëndësishëm. Lidhja e pandashme me sukseset në fushën e dekriminalizimit dhe nxjerrjen përpara drejtësisë të politikanëve dhe zyrtarëve të lartë publikë me të shkuar kriminale dëshmon se presioni i institucioneve dhe përfaqësive ndërkombëtare duhet të vazhdojë të jetë i pranishëm për të shmangur devijimet nga rrugëtimi i duhur drejt pakësimit të dukurisë së korrupsionit.

Një mekanizëm i pavarur i monitorimit të korrupsionit dhe antikorrupsionit duhet të prezantohet në nivel kombëtar dhe rajonal për të siguruar të dhëna dhe analiza të qëndrueshme si dhe të integrojë diagnostifikimin e korrupsionit dhe vlerësimin e politikave antikorrupsion.

Sisteme të Monitorimit janë zhvilluar ose kanë vazhduar të funksionojnë në Shqipëri në 2 vitet e fundit. Sistemi i Monitorimit të Korrupsionit është një ndër sistemet që është zbatuar përsëri në vend, duke sjellë në vëmendje kushtet aktuale të korrupsionit në vend.

Në kuadër të rritjes së aksesit në të dhëna statistikore dhe informacion nga publiku qeveria shqiptare nuk ka arritur ende nivelin e dëshiruar. Megjithatë ka pasur përmirësime në drejtim të standardizimit të procedurave të ankesave të rasteve korruptive, me krijimin e portalit të unifikuar të antikorrupsionit sipas planit të punës së Koordinatorit Kombëtar të Anti-Korrupsionit, por ende nuk ka një procedurë paralele të standardizuar nga ministritë²⁸ dhe nuk shihet vullnet i qartë politik në këtë drejtim.

Në Raportin e Vlerësimit të Korrupsionit 2014, dhe Raportin Rajonal të SELDI për vitin 2014 në Shqipëri është identifikuar si sektor kritik me nivele të larta korrupsioni dhe risku të kapjes së shtetit, sektori energjetik. Disa nga masat prioritare të sugjeruara kanë qenë: rritja e konkurrencës në prokurimin publik; përmirësimi i qeverisjes së ndërmarrjeve shtetërore; menaxhimi transparent i projekteve të investimeve të mëdha; rritja e përgjegjshmërisë dhe pavarësisë së autoriteteve rregullatore të energjisë.

Vetë qeveria shqiptare është duke u përpjekur në ofrimin e të dhënave publike, përmes Agjencisë Kombëtare të Shoqërisë së Informacionit nëpërmjet portalit e-Albana, dhe përmes një Regjistri Elektronik nga Ministria e Energjisë dhe Industrisë. Përtej fazës së zbatimit të projekteve, ekzistenca e tyre është pozitive për transparencën e procedurave dhe fondeve publike, por nuk duhet të jetë i vetmi burim informacioni për publikun.

²⁸ Qeverisje e Hapur për Shqipërinë (2015), Vlerësimi Afatmesëm për Shqipërinë, <http://www.opengovpartnership.org/sites/default/files/Midterm%20Self%20Assessment%20Report%20Albania.pdf>

Në këtë kuadër, literatura mbështet ekzistencën e strukturave të pavarura monitoruese në luftën kundër korrupsionit dhe sheh sektorin e shoqërisë civile si katalizator të nismave efektive të përmirësimit të llogaridhënies dhe transparencës. Organizatat e shoqërisë civile ose ekspertë të pavarur kanë përparuar në periudhën e fundit në përfshirjen në problematika të kësaj natyre: p.sh. BIRN Albania me website-n reporter.al dhe artikujt e tyre investigativë, Open Data Albania në fushën e prokurimeve etj. Për më tepër, organizatat shqiptare kanë shprehur edhe dëshirën e mëtejshme në angazhimin e përbashkët në drejtim të zbatimit e legjislacionit të konfliktit të interesit, të monitorimit të ndihmës shtetërore, transfertave buxhetore, raporteve të performancës vjetore të mbikëqyrjes dhe të agjencive kontrolluese etj.²⁹

Partnerët ndërkombëtarë, dhe në radhë të parë Komisioni Evropian, duhet të angazhojnë drejtpërdrejt organizatat e shoqërisë civile në rajon.

Siç edhe është përmendur më sipër faktori ndërkombëtar ka qenë element i rëndësishëm në ecurinë dhe zhvillimet e fundit në Shqipëri. Një sërë projektsh të financuara nga Bashkimi Evropian janë duke u zhvilluar aktualisht në vend. Kryesisht fushat e projekteve në interes të këtij punimi në vitet e fundit përfshijnë reformën në administratën publike, përpjekjet në luftën kundër korrupsionit, zhvillimin e gazetarisë investigative, zhvillimin vendor në kuadër të reformës administrativo-territoriale etj. Megjithatë faza aktuale e zhvillimit politik dhe ekonomik të Shqipërisë, plotësimi i kërkesave të integritetit të vendit në BE etj., kërkojnë një rritje të angazhimit të shoqërisë civile dhe përmirësim të cilësisë së angazhimit. Pavarësia e financimeve të punës së shoqërisë civile është element kyç në procesin e reformimit të vendit, ndërgjegjësimit të publikut, llogaridhënies së qeverisë etj., duke larguar më tej shoqërinë civile nga interesat politike dhe nga rrjetet klienteliste që mbajnë peng administratën publike.

²⁹ Fuqizimi i Përpjekjeve të Shoqërisë Civile për Mirë-Qeverisje dhe kundër Korrupsionit në Shqipëri (2016), <http://seldi.net/events-and-news/seldi-events-and-news/empowering-civil-society-efforts-for-good-governance-and-anti-corruption-in-albania/>, <http://acer.org.al/2-uncategorised/157-fuqizimi-i-perpjekjeve-te-shoqerise-civile-per-mireqeverisje-dhe-anti-korrupsion>

C. REKOMANDIME POLITIKE

Pavarësisht faktit se finalizimi i akteve juridike dhe fillimi i zbatimit të reformës në drejtësi pritet të fillojë brenda vitit 2016 dhe të zgjasë disa vjet, një numër rekomandimesh në lidhje me kuadrin rregullator dhe politikat anti-korrupsion janë të mundshme të ndërmerren paralelisht me këtë reformë. Së bashku me masat që lidhen me reformën e gjyqësorit do të duhet të zbatohen disa rekomandime të bazuara në disa shtylla kryesore të sjelljeve progresive të tilla si transparenca, llogaridhënia etj. Nga ana tjetër, roli i shoqërisë civile mbetet i rëndësishëm në procesin e reformimit dhe në luftën kundër korrupsionit, duke qenë se asnjë strukturë apo sektor tjetër nuk mund të zëvendësojë apo të japë të njëjtat rezultate në zhvillimin e një vendi. Më poshtë janë listuar të gjitha rekomandimet kryesore të sjella në bazë të rezultateve të Sistemit të Monitorimit të Korrupsionit dhe diskutimeve mbi gjendjen aktuale të anti-korrupsionit dhe mirë qeverisjes në vend.

1. Masat dhe Politikat Institucionale kundër Korrupsionit

Të zhvillohet një qasje proaktive ndaj praktikave të përmirësuara rregullatore dhe institucionale në luftën kundër korrupsionit nëpërmjet zbatimit në kohë të masave të veçanta rregullatore dhe institucionale anti-korrupsion

- Të përmirësohet më tej Kodi Penal për të bashkërenduar ndërhyrjet e pjesshme të kryera më parë këtë kod duke ju përgjigjur sfidave të kohës, veçanërisht sofistikimit të formave të shfaqjes së krimit të organizuar, korrupsionit dhe “kapjes së shtetit”.
- Të përmirësohet dhe të garantohet mbrojtja ndaj viktimave dhe personave që raportojnë rastet e korrupsionit, përmes sigurimit të zbatimit të ligjit.
- Kuadri ligjor për “bilbil-fryrësit” dhe “spiunët fiskalë” të plotësohet më tej me legjislacionin sekondar që mundëson zbatimin efektiv të tyre.
- Kuadri ligjor për Parandalimin e Konfliktit të Interesave dhe Deklarimin e Aseteve të Zyrtarëve Publike:
 - a) të plotësohet më tej në lidhje me detyrimin për deklarimin e familjarëve të zyrtarëve të punësuar në sektorin/institucionin publik përkatës (për parandalimin e nepotizmit) si dhe detyrimin për deklarimin në ILDKPI brenda 15 ditëve të ndryshimeve pasurore të çfarëdolloj me vlerën mbi 3 mijë Euro.
 - b) Të rishikohet kuadri ligjor në fuqi për të rritur angazhimin e Drejtorisë së Përgjithshme të Tatimeve në shqyrtimin e deklarimeve të rreme të asetëve nga zyrtarët publikë si dhe për të zgjeruar angazhimin e ILDKPI në parandalimin, shqyrtimin dhe ndëshkimin e konfliktit të interesave.
 - c) Të studiohet mundësia e kalimit në deklarimin elektronik të asetëve nga ana e zyrtarëve publikë dhe lehtësimin e aksesit të deklaratave në formatet përkatëse nga mas-media dhe palë të tjera të interesuara.

- Të rishikohet kuadri ligjor mbi funksionimin e administratës publike për të përfshirë rregullimin ligjor të përgjegjësisë personale të funksionarëve të lartë publikë, në rastet kur nga ushtrimi i veprimtarisë drejtuese të tyre i shkaktohen dëme pasurore shtetit, (siç është rasti i largimeve nga puna për të cilat gjykata vendos rikthimin në pozicionin e mëparshëm të punës dhe kompensimin financiar të punonjësve të larguar, kompensim që aktualisht kryhet nga buxheti i shtetit dhe për të cilin mungon përgjegjësia ligjore personale e titullarëve të institucioneve që kanë urdhëruar largimin e tyre nga puna në mënyrë të paligjshme).
- Duke e konsideruar si tepër të dëmshëm për funksionimin normal të aparatit shtetëror shtimin e rasteve të lidhjeve farefisnore në radhët e administratës publike si dhe në sistemin e drejtësisë së vendit, rekomandohet që mbi bazën e përvojave të vendeve të BE-së, të rishikohen parashikimet ligjore në lidhje me konfliktin e interesave duke vendosur edhe kufizime të qarta për këtë qëllim, por edhe sanksione në raste kur titullarë të ndryshëm të agjencive/institucioneve publike fshehin informacionin në këtë drejtim duke shkelur ligjin.

Duke konsideruar tepër delikat menaxhimin e kontratave koncesionare dhe me risk të lartë korrupsioni në lidhje me to rekomandohet si më poshtë:

- Në kuadrin ligjor për koncesionet në përgjithësi dhe në secilën kontratë në fuqi apo që do të nënshkruhet në të ardhmen të bëhen/përfshihen edhe këto ndryshime:
 - . Përcaktimi i saktë i kohës (në vite) kur duhet të fillojë pagesa ndaj shtetit nga ana e koncesionarit;
 - . Detyrimi i autoritetit kontraktor për të krijuar një komision ad hoc të ekspertëve për secilën kontratë të re koncesionare;
 - . Përgjegjësia e drejtpërdrejtë ligjore e Autoritetit Kontraktor për vjeljen e plotë dhe në kohë të pagesave fiskale nga ana e koncesionarit,
 - . Detyrimi për auditim periodik nga ana e KLSH të koncesionareve dhe procedura specifike përkatëse e këtij procesi.
- Ndërmarrja e një moratoriumi njëvjeçar ndaj kontratave koncesionare dhe partneritetit publik privat me synim që gjatë kësaj kohe të kryhet rishikimi dhe plotësimi mbi bazën e praktikave më të mira të qeverisjes së financave publike dhe të konkurrencës i kuadrit rregullator përkatës.
- Hartimin nga qeveria dhe njësitë e qeverisjes vendore të një Plani Tre-Vjeçar të Koncesioneve, i cili të administrohet nga Ministria e Financave. Për secilin vit, ky plan duhet të reflektohet në mënyrë specifike në planin e të ardhurave të buxhetit të shtetit për vitin pasardhës dhe zbatimi i planit duhet të jetë subjekt i auditimit nga KLSH me program të veçantë mbi bazën e analizës së riskut.
- Në hierarkinë e institucioneve që lëshojnë kontrata koncesionare të përfshihet Kuvendi i Shqipërisë, vetëm për “kontratat koncesionare me interes strategjik për vendin”.

Forcimi i llogaridhënies institucionale përmes sistemeve të brendshme dhe të jashtme të monitorimit dhe zbatimit të parimeve të mirë qeverisjes mbi transparencën

-Zbatimi i monitorimit publik në kuadër të anti-korrupsionit (sidomos në sektorë apo segmente të ekonomisë me risk të lartë)

- Strategjia Anti-korrupsion 2016-2020 dhe plan-veprimi përkatës rekomandohet t'u nënshtrohen vlerësimeve të pavarura të paktën mbi bazë vjetore dhe gjetjet të bëhen publike rregullisht.
- Monitorim i rreptë i kontratave konçesionare të derisotme sidomos për sa i takon përmbushjes së detyrimeve të tyre për mbrojtjen e ambientit, për kryerjen e investimeve sipas teknologjisë së parashikuar në projektin përkatës të investimit, për respektimin e të drejtave të komuniteteve në zonat ku operojnë konçesionaret, si dhe për përmbushjen sipas standardeve të njohura të menaxhimit financiar të detyrimeve fiskale ndaj shtetit shqiptar, si dhe publikimi rregullisht i ecursë së tyre.
- Duke vlerësuar shtimin e rekomandimeve të institucionit suprem të auditimit (KLSH) për ndërmarrjen e akteve ligjore që ndihmojnë me rritjen e efektivitetit të përdorimit dhe reduktimin e shpërdorimeve, vjedhjes në procesin e prokurimit dhe keqpërdorimit të fondeve buxhetore, tatime-taksave dhe të pasurive publike, sugjerohet që në raportimet periodike dhe vjetore të institucioneve shtetërore të përfshihet një kapitull më vete informimi rreth pranimit/refuzimit të këtyre rekomandimeve dhe arsyeve përkatëse për qëndrimin e mbajtur kundrejt tyre. Një informim të ngjashëm për Kuvendin dhe për opinionin publik duhet të ofrojnë edhe organet e drejtësisë për rastet e referuara nga institucioni suprem i auditimit të jashtëm.

- Zbatimi i parimeve të mirë qeverisjes mbi transparencën për të siguruar llogaridhënie të barabartë për publikun

- Të gjitha analizat, raportet, vendimet e aktet e tjera institucionale të dikastereve, agjencive, enteve rregullatore, institucioneve të ndryshme publike në përbërje/vartësi të ekzekutivit e jashtë tij, etj., që kanë të bëjnë me monitorimin e zbatimit të buxhetit, privatizimet, liçensimet, konçensionet, prokurimin e fondeve publike, konstatimin dhe ndëshkimin e akteve korruptive, etj., të publikohen rregullisht në një website informativ të posaçëm me qëllim lehtësimin e aksesit për publikun dhe mas-median. Për këtë qëllim sugjerohet që në publikimin e të dhënave zyrtare të përshtaten modelet perëndimore me qëllim që të dhënat të publikohen në kohë e të jenë lehtësisht të aksesueshme në aspektin statistikor, të ofrojnë mundësi për analiza dhe interpretime të pavarura dhe jo thjesht informative e pa përmbajtje, siç jepen aktualisht nga një numër institucioneve publike.
- Të rishikohen dhe të përmirësohen standardet, cilësia dhe vlefshmëria/periodiciteti i të dhënave zyrtare, veçanërisht në lidhje me zbatimin e legjislacionit anti-korrupsion duke bërë edhe përditësimin e tyre rregullisht. Këtij qëllimi mund t'i shërbejë rregullimi me një akt të qeverisë i detyrimit të ministrive dhe institucioneve vartëse të tyre për të publikuar raportet vjetore sipas një formati të caktuar, duke përfshirë edhe raportet e plota të

auditimit. Ndërsa për institucionet e tjera kushtetuese ose të krijuara me ligj të posaçëm sugjerohet që të publikojnë jo vetëm raportet vjetore të detajuara të veprimtarisë së tyre, por edhe raporte periodike, raporte tematike etj., që ju japin përgjigje shqetësimeve madhore të shoqërisë dhe informojnë publikun mbi rezultatet e luftës kundër korrupsionit, krimit të organizuar e kapjes së shtetit, etj.

- Rritje e transparencës ndaj publikut sidomos për sa i takon studimeve të fizibilitetit për dobishmërinë publike të çfarëdo kontrate koncesionare të qeverisë shqiptare.
- Ministria e Financave dhe Ministria e Integritetit Evropian të raportojnë posaçërisht në Kuvendin e Shqipërisë së bashku me draft buxhetin e vitit paraardhës për rezultatet e performancës së zbatimit të kontratave koncesionare të nënshkruara deri me sot dhe që bien ndesh me detyrimet e vendit në kuadrin e MSA për anëtarësimin në BE, por që juridikisht janë të pakontestueshme apo bartin risqe të tjera për vendin,.
- Ministria e Financave dhe Ministria e Integritetit Evropian duhet të raportojnë në mënyrë të veçantë në Kuvendin e Shqipërisë mbi rezultatet e performancës të marrëveshjeve koncesionare të nënshkruara deri më tani (të cilat janë ligjërisht të pakontestueshme por që bartin rreziqe të tjera për vendin) së bashku me projekt-buxhetin e vitit paraprak, dhe mbi përplasjen e tyre me detyrimet e vendit në kuadër të MSA për anëtarësim në BE.

Të zhvillohet një bashkëpunim gjithëpërfshirës midis strukturave të ndryshme institucionale në vetvete dhe ndërmjet strukturave qeveritare dhe joqeveritare dhe për të siguruar hapësira për zërin e "sektorit të tretë"

- Fuqizimi i bashkëpunimit horizontal ndërmjet institucioneve politikë-bërëse, atyre rregullatore e mbikëqyrëse të tregut si dhe vendim-marrësve me synim zbatimin rigoroz të kuadrit ligjor që garanton dhe mbron interesat e ekonomisë shqiptare.
- Të sigurojë zbatimin e duhur të ligjit për konsultime publike si mjet për një vendimarrje pjesëmarrëse, nëpërmjet bashkëpunimit të aktorëve të shumtë.

2. Shoqëria Civile dhe Antikorrupsioni

Roli i shoqërisë civile në luftën kundër korrupsionit mbetet i rëndësishëm të paktën në tre drejtime kryesore.

Rritja e ndërgjegjësimit publik kundër korrupsionit.

- Rekomandohet që të inkurajohen nismat e organizatave të shoqërisë civile që promovojnë parimet e mirëqeverisjes, etikës dhe sjelljes etike, për një shoqëri të njerëzve të lirë e pa korrupsion.
- Për të garantuar konsolidimin e parimeve etike dhe rritjen e presionit pozitiv në të ardhmen, sugjerohet që organizatat e shoqërisë civile të bashkëpunojnë me mësuesit dhe pedagogët në sistemin arsimor të vendit si dhe të sjellin në vëmendjen mediatike çështje të kësaj natyre që mundësojnë një perceptim më të qartë nga shoqëria dhe rinia jo vetëm të formave të shfaqjes dhe rreziqet që bart, por posaçërisht edhe të mënyrave për reduktimin e çrrënjosjen e korrupsionit kudo që të shfaqet.

- Mbështetje pa rezerva nga ana e shoqërisë civile në zbatimin e reformës në drejtësi duke e konsideruar këtë të fundit si fillimin e një procesi historik në stabilizimin e funksionimit të shtetit të së drejtës në përgjithësi, si dhe për rikthimin e besimit të qytetarëve ndaj drejtësisë si një ndër gjymtyrët më të rëndësishëm të shtetit në veçanti dhe goditjen e korrupsionit qeveritar çerekshekullor në Shqipëri. Në këtë mënyrë do t'i jepet fund kulturës së pandëshkueshmërisë dhe do të rritet pjesëmarrja qytetare në qeverisjen e vendit. Për këtë qëllim, sugjerohet që nismat e shoqërisë civile për monitorimin në vijimësi të zbatimit të kësaj reforme të jetë ndër përparësitë e mbështetjes për organizatat e shoqërisë civile nga BE dhe donatorë të tjerë në periudhën afatmesme, së bashku me shpërndarjen e njohurisë për publikun e gjerë.

Monitorimi i vendimeve dhe veprimeve të qeverisë që kanë rrezik korrupsioni potencial.

- Rekomandohet që organizatat e shoqërisë civile, duke shfrytëzuar kapacitetet e krijuara, por edhe punën e mirë profesionale të projekteve, programeve, përvojën e vendeve të BE-së, OECD-së, SIGMA, etj., (p.sh BIRN) të publikojnë rregullisht vlerësime për pritshmëritë, rreziqet dhe përfitimet potenciale të politikave të caktuara sektoriale të qeverisë, politikave për nxitjen e investimeve të huaja, politikave të bashkëpunimit rajonal e strategjik, etj.
- Rekomandohet që organizatat e shoqërisë civile të organizojnë debate të hapura me drejtues të lartë politike dhe në nivelet e larta të administratës publike rreth opsioneve zhvillimore për daljen nga kriza ekonomike, për burimet e rritjes ekonomike për rrugët e shtimit të punësimit brenda vendit, për rolin e FDI-ve, për procesin e integritetit në BE, etj.
- Rekomandohet që organizatat e shoqërisë civile të analizojnë programet elektorale të forcave politike të përfaqësuara në Kuvendin e Shqipërisë dhe të ofrojnë komente e sugjerime mbi shkallën/nivelin e zbatimit të angazhimeve programore në luftën kundër korrupsionit dhe të artikulojnë rreziqet, që mbart gjendja aktuale e shoqërisë shqiptare. Një praktikë e ngjashme duhet të ndiqet edhe ne prag të zgjedhjeve politike të radhës për të ofruar komente e vlerësime mbi sfidat dhe mundësitë e një lufte të suksesshme ndaj korrupsionit, krimit të organizuar dhe kapjes së shtetit.
- Rekomandohet që organizatat e shoqërisë civile të specializuara në çështjet e transparencës së qeverisjes të gjurmojnë vendimet e papublikuara ose të publikuara vetëm pjesërisht (pa dokumentet mbështetëse) të qeverisë dhe të raportojnë në mas-media mbi natyrën e këtyre vendimeve si dhe të thellohen në analizën e rasteve potencialisht të dyshuara si korruptive.
- Për çështjet e ndjeshme me potencial të lartë të riskut korruptiv siç janë konçesionet dhe partneriteti publik-privat, organizatat e shoqërisë civile me mbështetjen e ekspertëve të fushës të përgatisin raporte të posaçme dhe këto t'i paraqesin në seancat dëgjimore në komisionet e Kuvendit të Shqipërisë, ose në pamundësi të ndajnë gjetjet e studimeve në fjalë me të gjithë anëtarët e këtij Kuvendi dhe me mas-median.

Ekspozimi i rasteve të korrupsionit dhe lançimi i kritikës publike ndaj zyrtarëve dhe institucioneve të korruptuara.

- Për rastet e dyshuara të korrupsionit të zyrtarëve të lartë dhe institucioneve të shtetit, organizatat e shoqërisë civile duhet të synojnë një bashkëpunim sa më të gjerë ndërmjet tyre si dhe përdorimin e anëtarësisë së vet në funksion të protestave publike, peticioneve drejtuar zyrtarëve më të lartë të shtetit, denoncimeve me shkrim në organet e akuzës, dërgimin e letrave informuese/kërkesave ndaj institucioneve ndërkombëtare, trupit diplomatik të akredituar në Tiranë, etj.

ANEKSE

Aneks 1. Indikatorë të Ecurisë së Politikave Anti-korrupsion

Përshkrimi i indikatorëve	Vlerësimi bazë/ Pikat kryesore 2014	Vlerësimi bazë/ Pikat kryesore		TARGET	
		2015	2016	2017	2020
Indeksi i perceptimit të korrupsionit	Sipas indeksit të matjes (0-100, ku 0 korrespondon me një nivel të lartë të korrupsionit dhe 100 korrespondon me një nivel të ulët të korrupsionit) Indeksi i Shqipërisë është 33	36 (U rrit me 3 pikë për një vit) ³⁰	-	37.5 (Rritja me 1.5-2.5 pikë për vit)	40.5 (rritja me 1.5-2.5 pikë për vit)
Kontrolli i Korrupsionit, Banka Botërore	Treguesi i përbërë që vlerësim statusin e korrupsionit dhe që tregon përqindjen e vendeve me një performancë më të ulët, Shqipëria është e renditur më mirë se 35.6 % e vendeve të tjera të vlerësuara ³¹	-	-	Shqipëria performon më mirë se 34% e vendeve të tjera të vlerësuara në lidhje me korrupsionin	Shqipëria performon më mirë se 40% e vendeve të tjera të vlerësuara në lidhje me korrupsionin
Studim mbi Performancën e Mjedisit të Sipërmarrjes dhe Investimeve, Banka Botërore	Studimet e 2005 dhe 2008 tregojnë korrupsionin si një pengesë kryesore për biznesin (renditet i dyti në rëndësi)	Studimi i vitit 2014 e tregon korrupsionin si pengesë të dytë kryesore për bizneset ³²	-	Korrupsioni nuk është një nga 3 pengesat më të rëndësishme për biznesin	Korrupsioni nuk është një nga 4 pengesat më të rëndësishme për biznesin
Raporti i vendeve në Tranzicion	Vlerësimi i situatës korrupsionit në Shqipëri është 5.25 (ku 1 = shumë mirë, 7 = shumë keq) Vlerësimi mesatar është 3.43 për vendet e BE-së dhe 4.79 për Ballkanin ³³	Vlerësimi i korrupsionit për Shqipërinë është 5.25 ³⁴	Vlerësimi i korrupsionit për Shqipërinë është 5.25 ³⁵	Vlerësimi për Shqipërinë është 4.5	Vlerësimi për Shqipërinë është 4.2
Rekomandimet e GRECO-s për parandalimin e korrupsionit dhe konfliktit të interesit në mesin e gjyqtarëve, prokurorëve dhe deputetëve	10 rekomandimet e dhëna për Shqipërinë në raundin e 4-rt të vlerësimit në 2014 ³⁶	Rekomandimet nuk janë zbatuar akoma plotësisht ³⁷	Vetëm një nga dhjetë rekomandimet është zbatuar plotësisht, ndërsa nëntë të tjerët janë zbatuar pjesërisht deri më tani ³⁸	Të gjitha rekomandimet e raundit të 4-rt janë zbatuar plotësisht	Të gjitha rekomandimet e raundit të 5-të janë zbatuar plotësisht

³⁰ *Transparency International*, Indeksi i perceptimit të korrupsionit, 2015, <http://www.transparency.org/cpi2015#results-table>

³¹ Banka Botërore, Kontrolli i Korrupsionit: Rankimi i përqindjes, 2014, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators&preview=on>

³² Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim, Studimi për Klimën e Biznesit dhe Sipërmarrjet, 20012-2014 <http://www.balkaneu.com/wp-content/uploads/2015/04/albania.pdf>

³³ Freedom House, Nations in Transit Report 2014, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2014%20booklet_WEBSITE.pdf

³⁴ Freedom House, Raporti i Vendeve në Tranzit 2015, https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_NIT2015_06.06.15_FINAL.pdf

³⁵ Freedom House, N Raporti i Vendeve në Tranzit 2016, https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_NIT2016_Final_FWeb.pdf

³⁶ Council of Europe, Fourth Evaluation Round, Compliance Report Albania, 2014, [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/Eval%20IV/GrecoEval4\(2013\)9_Albania_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/Eval%20IV/GrecoEval4(2013)9_Albania_EN.pdf)

³⁷ Komision Evropian, Raporti për Shqipërinë 2015, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_albania.pdf

³⁸ Këshilli i Evropës, Raundi i Katërt i Vlerësimit, Compliance Report Albania, 2016, [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/RC4/GrecoRC4\(2016\)6_Albania_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/RC4/GrecoRC4(2016)6_Albania_EN.pdf)

Aneks 2. Tabela e Studimeve në Fushën e Antikorrupsionit³⁹

Studimi/ Indeksi	Vlerësim për Shqipërinë	URL	Shënime Shpjeguese
Freedom in the World, 2016	Pjesërisht i Lirë Vlerësimi: 67 Të Drejtat Politike: 3 Liritë Civile: 3 Vlerësimi i Lirisë: 3	https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2016	Freedom in the World (Liria në Botë) vlerëson gjendjen e lirisë në 195 vende dhe 15 territore për vitin e kaluar të periudhës kur botohet. Çdo vendi dhe territori i caktohen dy vlerësime – vlera numerike nga 1 deri në 7 - për të drejtat politike dhe liritë civile, me 1 që përfaqëson nivel të lartë lirie dhe 7 nivelin më të ulët. Dy vlerësimet janë të bazuara në rezultatet e caktuara për 25 tregues më të hollësishëm. Mesatarja e vlerësimeve të të drejtave politike dhe liritë civile të një vendi ose territori përcakton nëse ai është <i>i Lirë, Pjesërisht i Lirë, or Jo i Lirë</i> .
Indeksi i Transformimit (BTI) 2016	Status i Renditjes së Indeksit: 33 Status i Demokracisë: 36 Status i Ekonomisë së Tregut: 37	http://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/ALB/	Indeksi i Transformimit Bertelsmann Stiftung's (BTI) analizon dhe vlerëson nëse dhe si vendet në zhvillim dhe vendet në tranzicion po drejtojnë ndryshimet shoqërore drejt demokracisë dhe ekonomisë së tregut. Të udhëhequr nga një udhëzues i standardizuar i kodimit, ekspertët vendas vlerësojnë shkallën në të cilën një total prej 17 kriteresh janë plotësuar për secilin prej 129 vendeve.
Vende në tranzicion 2016	Vlerësimi i Demokracisë 4.14 Qeverisja Demokratike Kombëtare 4.50 Procesi Elektoral 3.75 Shoqëria Civile 3.00 Media e Pavarur 4.25 Qeverisja Demokratike Vendore 3.50 Kudri Juridik dhe Pavarësia 4.75 Korrupsioni 5.25	https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2016/albania	Nations in Transit (Vendet në Tranzicion) mat progresin dhe pengesat në demokratizimin në 29 vende, nga Evropa Qendrore në Azinë Qendrore. Një vëllim vjetor mbulon ngjarjet nga periudha e një viti (një vit më parë), dhe që prej edicionit të tij të parë në 1995, vazhdon të botohet me të njëjtat ritme. .
Studim 2016 – Reforma në Drejtësi	Njohuri mbi Reformën në Drejtësi: 14% Shumë i informuar, 40% Disi i informuar; 25% Jo shumë i informuar; 12% I pa informuar Mbështetje për Reformën në Drejtësi: 64% Mbështesin Fortësisht; 27% Mbështesin Disi; 2% Kundërshtojnë Disi; 3% Kundërshtojnë Fortësisht; 2% Nuk e di	http://www.idrainstitute.org/files/reports/judicial_reform_2016/Grafiket_son_dazhi.pdf	<i>Një studim i kryer në Shqipëri nga Instituti IDRA për njohuritë, mbështetjen dhe pritshmëritë nga reforma në drejtësi në vend. Sondazhi përfshiu 1000 intervista ballë-për-ballë bazuar në një mostër përfaqësuese kombëtare me qytetarët mbi moshën 18 vjeçare, në periudhën janar-shkurt 2016.</i>
Auditi i Angazhimit Politik 2016	Dy nga tre të intervistuar raportuan se ata dinin 'pak' ose 'aspak' për rolin e deputetëve dhe rolin e Presidentit. Burrat dhe pjesëmarrësit e moshuar, së bashku me ata me arsim të lartë, kanë pohuar se dinë më shumë. Pjesa më e madhe e pjesëmarrësve të anketuar nuk ishin as pjesë e një partie politike (75.4%) e as një anëtar i OJQ-je (89.4%). Anëtarët e një partie politike ishin kryesisht meshkuj (63.7%), ndërkohë që femra ishin më pak (36.3%). Pothuajse gjysma e pjesëmarrësve nuk ishin përkrahës të ndonjë partie (45.5%) dhe 1 nga 4 nuk ishin mbështetës shumë të fortë (24.9%). Në përgjithësi, 2 nga 3 pjesëmarrës nuk ishin mbështetës të ndonjë partie. Pjesëmarrësit e rinj duken më të prirur të jenë të angazhuar me organizata / shoqata të tjera. Gjinia, nga ana tjetër, nuk ka sjellë diferenca në vlerësime. Më shumë se 1 në 2 pjesëmarrësve janë të	https://www.ndi.org/files/IDM%20Audit%20of%20Political%20Engagement%20in%20Albania.pdf	Auditimi i Angazhimit Politik në Shqipëri, i kryer nga Instituti Kombëtar Demokratik dhe Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, është një studim i opinionit publik që eksploron angazhimin e qytetarëve në proceset demokratike, si një tregues i shëndetit të një shoqërie. Studimi u organizua në shkurt 2016 dhe përfshin intervista të kryera në të gjithë Shqipërinë me 1.538 pjesëmarrës më të mëdhenj se 18 vjeç, si dhe katër fokus grupe. Studimi shqyrtoi një sërë treguesish të angazhimit politik të grupuara në tri fusha: njohuri politike dhe të interesit; pjesëmarrja politike dhe veprimtaria në nivel lokal dhe kombëtar; dhe efikasitetin dhe kënaqësinë.

³⁹ Tabela përfshin studime ku mund të gjenden vlerësime edhe për Shqipërinë.

	pakënaqur me punën aktuale të Parlamentit (57.5%) dhe të qeverisë (56.8%). Dy nga tre të pyetur nuk janë të kënaqur me punën e opozitës (69.3%).		
Indeksi i Perceptimit të Korrupsionit të Transparency International 2015	Renditja (2015): 88 Vlerësim: 36	http://files.transparency.org/content/download/1952/12820/file/2015_CPI_ReportInfographicsZIP.zip	Bazuar në mendimet eksperte nga e gjithë bota, Indeksi i Perceptimit të Korrupsionit mat nivelet e perceptuara të korrupsionit në sektorin publik në mbarë botën. Asnjë nga 168 vendet e vlerësuara në indeksin e 2015 nuk ka marr një rezultat të përsosur dhe dy të tretat kanë arritur nën 50, në një shkallë nga 0 (shumë të korruptuara) deri në 100 (shumë të pastër).
Freedom of the Press, 2015	Pjesërisht e Lirë Vlerësimi i Lirisë së Medias: 49 Mjedisi Ligjor: 15 Mjedisi Politik: 17 Mjedisi Ekonomik: 17	https://freedomhouse.org/sites/default/files/Freedom of the Press_2015_FINAL.pdf	Raporti i Vlerësimit mbi Lirinë e Shtypit vlerëson shkallën e lirisë së medias në 199 vende dhe territore, duke analizuar ngjarjet dhe zhvillimet e çdo viti kalendarik. Çdo vend dhe territor merr një rezultat numerik nga 0 (më e lirë) në 100 (më pak e lirë), i cili shërben si bazë për një përcaktim të statusit i Lirë, Pjesërisht i Lirë dhe Jo i Lirë. Rezultatet janë caktuar në përgjigje të 23 pyetjeve metodologjike që kërkojnë të kapin mënyrat e ndryshme përmes të cilave presioni mund të gjendet në rrjedhën e informacionit objektiv dhe aftësive të platformave të medias. Çështjet e mbuluara nga metodologjia përfshijnë mjedisin ligjor dhe rregullator në të cilën vepron media; shkallën e kontrollit partiak mbi përmbytjen e lajmeve; ndikimet politike mbi raportimin dhe qasjen në informacion; aftësia e publikut për të hyrë në burimet e ndryshme të informacionit; shkelja e lirisë së shtypit, etj.. Rezultatet pasqyrojnë jo vetëm veprimet e qeverisë dhe politikat, por edhe sjelljen e shtypit në vetvete në kufijtë e testimit, si dhe ndikimin e pronarëve privatë, grupeve politike apo kriminale, si dhe aktorë të tjerë jo-shtetërorë.
Corruption Assessment Report 2014	Në vitin 2014 problemi kryesor në shoqëri për 66% të të anketuarve është korrupsioni, për 56% të të anketuarve është papunësia, dhe krimi dhe të ardhurat e ulëta për 40% dhe 38% respektivisht. Nga një shkallë nga 0 (e papranueshme) deri në 10 (e pranueshme), indeksi i pranueshmërisë në rezultatet përbërëse është 2,6 në vitin 2014 në krahasim me 2,4 në vitin 2002 dhe 3,0 në vitin 2001. Me një rezultat prej 3.5, në një shkallë nga 1 deri në 4, ku 4 është "Pothuajse secili është i korruptuar", gjyqtarët renditen si zyrtarët më të korruptuar nga shqiptarët në vitin 2014, të pasuar nga doganierët në vendin e dytë. Të pyetur për bazën mbi të cilën është formuar vlerësimi i tyre mbi korrupsionin, 29% e të anketuarve përmendën përvojën e tyre personale dhe 35% informacionin e marrë nga media. Perceptimet mbi korruptimin e partive politike dhe liderëve të koalicionit kanë përqësuar më shumë rezultatet e vitit 2014 krahasuar me ato të vitit 2002. Perceptimet mbi zyrtarët e universitetit apo profesorëve dhe liderëve politikë të vendit të ndjekin shembullin. Indeksi i korrupsionit është përqësuar në vitin 2014 në një vlerë prej 6.3 në krahasim me 5.5 në vitin 2001 dhe 2002. Në këtë drejtim, përqindja e njerëzve që mendojnë se korrupsioni nuk mund të reduktohet ndjeshëm është rritur në 73%. Rreth 26.8% of e pjesëmarrësve në studim e perceptojnë korrupsionin në Shqipëri 'të përhapur' në sektorin civil dhe 11.3% "shumë të përhapur". Dhënia e ryshfetit nuk është fenomeni më popullor sipas të intervistuarve (vetëm 8.1% e gjykojnë si "shumë të përhapur"). Favoritizmi dhe patronazhi kanë marrë pikët më të larta (përkatesisht 20% dhe 22.2%) si praktika korruptive të ofruara	http://www.acer.org.al/new/images/downloads/CARR_eportEn.pdf	Raporti i Vlerësimit të Korrupsionit 2014 vlerëson progresin e anti-korrupsionit në Shqipëri, duke eksploruar lidhjen midis politikave anti-korrupsion të qeverisë, institucionet e ngritura të qeverisjes dhe nivelet e viktimizimit ndaj korrupsionit të popullsisë. Parimi i metodës së përdorur për të vlerësuar rezultatet është Matja e dinamikës së mbizotërimit të korrupsionit administrativ, midis popullsisë së përgjithshme (18+). Pavarësisht diferencave të mëdha kohore midis viteve, rezultatet japin mundësinë e një vlerësimi mbi dinamikën dhe tendencat e treguesve kryesorë të korrupsionit. Vrojtimi është kryer më një shembull prej 1000 të intervistuarish, nëpërmjet intervistave ballë-për-ballë. Treguesit kryesorë të këtij vrojtimi vijnë në formën e indekseve të cilat përmbajnë një ose më shumë pyetje kërkimore dhe marrin vlera nga 0 deri në 10. Sa më pranë vlerës 10 të jetë indeksi, aq më negativ është vlerësimi mbi korrupsionin, ndërsa sa më afër vlerës 0, aq më pozitiv është vlerësimi për korrupsionin.
Anti-Corruption Reloaded: Assessment of Southern Europe		http://seldi.net/fileadmin/public/PDF/Publications/RAR/SELDI_Regional_Anticorruption_Report_Final_Revised.pdf	Anti-Corruption Reloaded është një Vlerësimi i Evropës Juglindore me rezultatet e Sistemit të Monitorimit të Korrupsionit (SMK). Indekset e korrupsionit në të gjitha vendet e rajonit të Evropës Juglindore dhe Turqisë. Çdo indeks është i bazuar në agregimin e të dhënave nga disa variabla (pyetje kërkimore). Ato pëmbledhin aspektet më të rëndësishme të modeleve të sjelljes ndaj korrupsionit. Treguesit kryesorë të SMK përshkruajnë korrupsionin si një fenomen social duke përdorur tre grupe të nën-koncepteve: përvojë, qëndrimet dhe perceptimet.
Raport Kërkimor: Gjinia dhe Korrupsioni në Shërbimin Civil Shqiptar		http://www.undp.org/content/dam/albania/docs/Gender%20and%20Corruption%20Ang.pdf	Qëllimi i këtij studimi ishte shqyrtimi dhe të kuptuarit më shumë të lidhjen mes gjinisë dhe korrupsionit duke kërkuar në rastin e shërbimit civil në një kontekst të veçantë – në Shqipëri. Sondazhi përfshin një qasje cilësore dhe sasiore për vlerësimin e fenomenit.

	"shpesh" të anketuarve. Edhe pse të anketuarit pranojnë që të ketë qenë dëshmitarë të korrupsionit, shumë rrallë (pothuajse gjithmonë) nuk e kanë raportuar atë.		
Global Corruption Barometer 2013	<p>40% e respondentëve pranojnë se niveli i korrupsionit është rritur % e njerëzve që besojnë se këto institucione janë të korruptuara:</p> <p>Partitë Politike: 72%</p> <p>Parlamenti/Legjislatura: 66%</p> <p>Ushtria: 33%</p> <p>OJF-të: 16%</p> <p>Media: 34%</p> <p>Strukturat Fetare: 9%</p> <p>Bizneset: 29%</p> <p>Sistemi Arsimit: 70%</p> <p>Sistemi Juridik: 81%</p> <p>Shërbimet Mjekësore/Shëndetësore: 80%</p> <p>Policia: 58%</p> <p>Zyrtarët Politikë/Nëpunësit Civil: 52%</p>	<p>http://www.transparency.org/gcb2013/report</p>	<p>Barometri Global i Korrupsionit është sondazhi i opinionit publik mbi korrupsionin më i madh në mbarë botën. Ajo trajton përvojat e drejtpërdrejta të njerëzve me ryshfetin dhe detajon pikëpamjet e tyre mbi korrupsionin në institucionet kryesore në vendet e tyre. Në mënyrë domethënëse, Barometri gjithashtu ofron njohuri në mënyrën se si njerëzit të gatshëm dhe gati për të vepruar në ndalimin e korrupsionit. Për Barometrin Global të Korrupsionit 201 janë anketuar rreth 1000 njerëz nga secili prej 107 vende në periudhën shtator 2012 - mars 2013. Pesëqind persona janë anketuar në vende me një popullsi prej më pak se 1.000.000 banorë. Mostra e anketimit në çdo vend ka qenë e ponderuar për të qenë përfaqësuese në shkallë kombëtare aty ku ka qenë e mundur. Në gjashtë shtete, kampioni ka qenë vetëm nga zonat urbane.</p>
Business, Corruption and Crime in the western Balkans: The impact of bribery and other crime on private enterprise 2013	<p>Prirja për ryshfet e bizneseve: 15.7%</p> <p>Frekuenca e ryshfeteve: 4.6 ryshfete/vit</p> <p>Ryshfetet në lek të paguara ndaj zyrtarëve publik : 50%</p> <p>Ryshfeti mesatar: 383 EUR</p> <p>Ryshfeti mesatar si % e pagës mesatare mujore:: 152%</p> <p>Kërkesat e drejtpërdrejta /jo të drejtpërdrejta nga zyrtarët publik: 60%</p> <p>Arsyeja kryesore për mosraportimin e ryshfetit është se është 'praktikë e zakonshme' : 36.2%</p>	<p>http://rai-see.org/wp-content/uploads/2016/01/Western_balkans_business_corruption_web.pdf</p>	<p>Ky studim ofron një vlerësim gjithëpërfshirës të korrupsionit si përvojë nga bizneset në Ballkanin Perëndimor, bazuar në intervistat me më shumë se 12,700 kompani. Ky studim, i cili ndjek studimin e mëparshëm të UNODC mbi ryshfetin dhe formave të tjera të korrupsionit, si përjetohet nga ekonomitë familjare private në Ballkanin Perëndimor, kërkon të sigurojë mjete/udhëzime për ndërhyrje publike dhe hartimin e politikave të bazuara në dëshmi që mbështesin sundimin e ligjit dhe tregjet e drejta, është e nevojshme për të shkuar përtej treguesve të bazuar në perceptime dhe të përgjithshme të korrupsionit dhe të masë përvojën aktuale të korrupsionit dhe krimin.</p>